

Ольга Бабічева

Мені 1 рік

- Особливості
другого року
життя малюка
- Що і як
розвивати
- Ігри, вправи,
поради

2-ге видання

4MAMAS

Харків
2023

УДК 37.091.3
Б12

Бабічева, Ольга Станіславівна

Б12 Мені 1 рік / О. С. Бабічева; худож. Н. П. Лук'янова. — 2-ге видання. — Харків : Вид. група «Основа», 2023. — 160 с. : іл.

ISBN 978-617-00-2546-3.

Коли малюкові виповнюється рік, його життя стрімко змінюється, тож не випадково цей період є таким визначальним. Саме в цей час доки ще невмілий і повільний малюк починає ходити, опановує складні рухи, вимовляє перші слова, активно вивчає навколишній світ.

У цій книзі дбайливі батьки знайдуть інформацію про особливості розвитку дитини у віці від року до двох. Завдяки відповідям на актуальні запитання вони зможуть творчо поставитись до виховання дитини. Практичні вправи і цікаві завдання, які дорослі зможуть виконувати з малюком, зроблять цей рік розвитку корисним і незабутнім.

УДК 37.091.3

Безкоштовний додаток з показниками розвитку дитини
2-го року життя знайдете за QR-кодом:

Науково-популярне видання

БАБІЧЕВА Ольга Станіславівна

Мені 1 рік

2-ге видання

Відповідальний за видання *А. В. Бойко*

Підп. до друку 28.11.2022. Формат 60×90/16.

Папір офсетний. Гарнітура Мириад Про. Друк офсет. Ум. друк. арк. 10. Зам. № 22-12.

ТОВ «Видавнича група «Основа»».

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6058 від 01.03.2018.

Україна, 61001 Харків, вул. Плеханівська, 66.

Тел. (057) 731-96-34. E-mail: office1@osnova.com.ua

<https://osnova.com.ua>

Телефон для замовлення: 0-800-505-212

(безкоштовно з мобільних та стаціонарних телефонів України)

Надруковано у друкарні ТОВ «ТРИАДА-ПАК».

Харків, пров. Сімферопольський, 6. Тел. (057) 703-12-21.

www.triada-pack.com, e-mail: sale@triada.kharkov.ua

ISO 9001:2015 № UA228351, FAMO TRIADA LLC (065445)

© Бабічева О. С., 2022

© Лук'янова Н. П., ілюстрації, 2022

© ТОВ «Видавнича група «Основа»», 2023

ISBN 978-617-00-2546-3

Зміст

Любі батьки!	5
Особливості другого року життя малюка	6
Основні досягнення малюків від року до двох	11
Активність, рухи, моторика	12
Ігри та вправи для розвитку великої моторики	15
Ігри та вправи для розвитку дрібної моторики	21
Ігри та вправи для розслаблення мускулатури дитини	31
Якщо дитина шульга	33
Мовлення	38
Основні етапи мовленнєвого розвитку дитини	42
Прийоми мовленнєвої стимуляції	44
Ігри та вправи для стимулювання мовлення	49
Робота з дитячою книгою	52
Фольклорні твори	59
Перегляд мультфільмів	73
Коли треба турбуватись батькам	77
Гра — спосіб пізнання навколишнього світу	79
Прогресивні технології в руках малюків	82
Гра як спостереження	84
Наслідування — теж вид дослідження	86
Гра як перший спосіб соціалізації	87
Ігрові вправи для розвитку сенсорної сфери	89
Ігри для розвитку дотикових (тактильних) відчуттів	90
Ігри для розвитку пропріоцептивних відчуттів	92
Ігри для розвитку слухових відчуттів	93
Ігри для розвитку зорових відчуттів	94
Ігри для розвитку смакових і нюхових відчуттів	100
Формування характеру дитини	101
Вплив сім'ї на формування особистості дитини	101
Самостійність дитини	106

Спілкування з однолітками	110
Світ емоцій	111
Як упоратися з емоціями малюка	114
Розвиток емоційної сфери дитини	117
Авторитет батьків	121
Формування навичок самообслуговування	131
Парадокси ґендерних стереотипів і їх вплив на виховання дітей	133
Запитання, відповіді, рекомендації	139
Дитина не хоче лягати у своє ліжко, капризує і плаче	140
Дитина не хоче їсти, перебирає їжею	141
Дитина забирає чужі іграшки, б'ється, жадує	143
Малюк почав боятися незнайомих людей	143
Дитина злякалася, плаче, не може заснути, проситься на руки	144
Дитина уникає відвідування лікаря, боїться робити уколи і плаче	145
Дитина не чує заборон, виявляє цікавість до небезпечних предметів (дістає ліки, тягнеться до праски, гострого ножа, інших предметів)	147
Дитина активна, але часто падає, набиває собі синці та гулі	148
Дитина боїться темряви	149
Дитина звикла спати з мамою, не хоче вкладатись у своє ліжко	149
Дитина засмучується, коли хтось із батьків іде з дому	151
Дитина не вміє зупинятися після активної гри, продовжує балуватися	152
Наостанок	154
Додаток	155
Показники розвитку дитини другого року життя	155
Про автора	160

Любі батьки!

Ця книга — короткий опис того захопливого і складного шляху, який проходять діти разом зі своїми батьками від року до двох. Період, коли саме батьки стають водночас учасниками і дослідниками розвитку своєї дитини. На батьківському шляху постане багато великих і малих відкриттів. Завдяки цьому ви зможете поглянути на звичний світ очима дитини. І найдивовижніше відкриття — це ваш малюк, який день у день знайомитиме вас із собою.

Дитині виповнився один рік! За плечима батьків залишився перший відповідальний період догляду за малюком. Вік немовляти характеризується, передусім, стрімким фізичним розвитком. До року діти, як правило, вже починають тримати тіло вертикально і ходити самостійно. Малюк вимовляє свої перші слова. Розширюється коло його спілкування, мовлення стає способом комунікації. Швидко збільшується кількість слів, які дитина розуміє. З'являється вказівний жест як спосіб виявити свій інтерес. Дитина досліджує навколишні предмети завдяки своїм діям із ними — так виникає предметно-маніпулятивна гра. До двох років діти вже можуть розрізнити форму, величину і колір предметів. У цей період починають формуватися окремі риси характеру. Дитина наслідує дорослих. Розширюється діапазон емоційних реакцій, малюк уловлює інтонацію дорослого. Любить похвалу, помітно соромиться зустрічі з малознайомим дорослим. Радість, здивування, образи, збудження — різні емоції швидко змінюють одна одну.

Особливості другого року життя малюка.

Період від року до двох, так само як і період немовляти, характеризується стрибкоподібним стрімким психомоторним розвитком. Незграбні однорічні малюки ще дуже залежні від підтримки і турботи дорослих, проте поступово вони сприймають себе більш незалежно, окремо від мами та інших дорослих.

Життя однорічної дитини сповнене нових емоцій, вражень і переживань. Важко навіть уявити, який обсяг інформації обробляє малюк! Це насправді колосальна праця нервової системи і психіки. У формуванні будь-якої нової навички беруть участь одночасно декілька психічних функцій. Так, наприклад, якщо малюк малює пальчиками, то окрім власне дрібної моторики залучаються зорове сприйняття, зорово-моторна координація, уява, мислення, емоції,

пам'ять. Якщо дорослий озвучує гру, активізується також мовленнєва діяльність.

Батьки з радістю чекають на перші кроки, які припадають приблизно на вік до року, та перші слова. Природно, що перші успіхи дитини свідчать про дозрівання базових психічних процесів. Саме тому так важливо створити необхідні умови для їх стимулювання. Участь дорослих у цьому процесі — важливе і захопливе завдання. Винагородою за всі докладені зусилля стане зустріч зі своєю дитиною як із мислячою істотою — дивовижна і незвичайна подія!

Починаючи з року, дитина стає активною і допитливою. Це період, коли малюк не озвучує своє «чому», як це робить три-, чотирирічна дитина, але активно демонструє свій інтерес до всього, що її оточує. Дитина залучається до навколишнього світу завдяки таким факторам:

- 1) активному спостереженню і сприйняттю;
- 2) наочній взаємодії з предметами, практичній маніпулятивній дії;
- 3) спілкуванню з дорослими (іншими людьми).

У перший рік життя батьки чутливо відповідали на фізіологічні потреби своєї дитини, забезпечували її безпеку, спілкувалися на емоційному рівні. На другому році життя дуже важливо правильно стимулювати мовленнєву активність дитини, розвивати моторику і рухи в просторі, навчати елементарних соціальних навичок і закріплювати пізнавальний інтерес.

Увага батьків однорічних малюків фокусується на багатоплановому понятті «розвиток». Дорослі поспішають вибрати нові «розумні» іграшки, розвивальні книжки. Хочеться звернути увагу, що процес навчання і розвитку дитини складається з *видимого психологічного впливу і прихованого*.

Видима частина в навчанні дитини — це те, чого саме навчає дорослий, які знання він передає. Це стосується, наприклад, навичок моторики, засвоєння нової інформації з якої-небудь галузі знань, пізнання мовлення, набуття музичних навичок.

Прихований вплив — це те, як дорослий навчає дитину, у який спосіб це робить. Такому опосередкованому впливу в психології надають великого значення, оскільки від того, у який спосіб буде подано певний матеріал, залежатиме інтерес дитини, а відповідно, її розвиток, здатність самостійно засвоювати знання. Дорослий навчає не лише знань, але й самої здатності навчатися. Тому важливо знати особливості психологічного розвитку.

Зарубіжні та вітчизняні психологи відзначили декілька цікавих особливостей розвитку психіки дітей.

По-перше, зовнішня обумовленість розвитку малюка, його залежність від взаємодії та спілкування з дорослими.

По-друге, наявність зони потенційного найближчого розвитку дитини. Зазначимо, що обидві характеристики свідчать про те, що засадничу роль

у розвитку немовляти відіграють учителі, які перебувають поряд: батьки, вихователі, дорослі.

Категорія спілкування — це особлива властивість психіки людини. Річ у тому, що всі базові психологічні процеси, наявні в дорослої людини, у дітей виникають за допомогою спілкування з дорослими. Спочатку все навчання відбувається зовні, а лише потім стає частиною внутрішніх психічних процесів. Це стосується і практичних навичок, і навичок регуляції своєї поведінки. Легко простежити цей процес, наприклад, під час навчання дитини читання. Поки дошкільник не навчиться читати вголос, доти він не зможе читати мовчки.

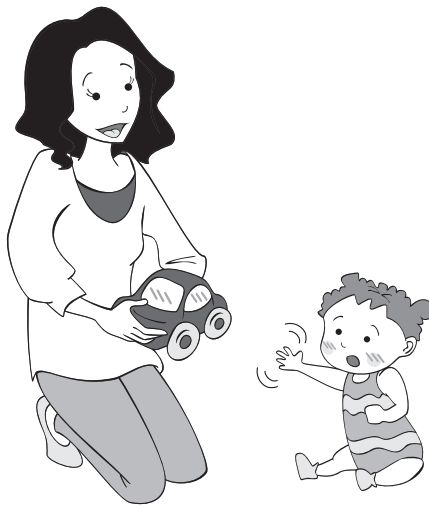
Фізіологи довели, що в період від народження до двох років найважливішою умовою подальшого інтелектуального розвитку дитини є емоційна взаємодія з дорослими. Саме завдяки емоціям малюк виділяє важливий об'єкт і фіксує свою увагу на ньому, може зосереджено слухати. Тому так важливо спілкуватися, радіти, дивуватися разом з ним.

Назва другого фактора відповідає його суті. Зона найближчого розвитку — це те, чого у своїй самостійній діяльності дитина зробити ще не може, але

те, що вона виконає під час взаємодії з дорослим та за його допомоги. Наприклад, однорічна дитина ще не знає, як висловити своє бажання, тягнеться до іграшки і криком виражає прохання. Мама може допомогти і підказати, як попросити машинку, наприклад: «Дай, дай!». Якщо в малюка вже сформована здатність наслідувати і вимовляти прості слова, то він одразу ж повторить і сам спробує вимовити слово «дай». Таким чином, у дітей є потенційний перспективний рівень розвитку, який може бути опанований завдяки комунікації з дорослими. Кожному з періодів розвитку відповідатимуть певні здібності.

Дитина в період раннього розвитку ознайомлюється з навколишнім світом за допомогою самостійного пересування, наочної дії, маніпулювання

з предметами. Проте мислення дорослих відповідає якісно іншому рівню — воно абстрактне. Завдяки абстрактному мисленню дорослі оперують поняттями, які не можна побачити як предмет. У результаті уявного виділення яких-небудь значущих, істотних властивостей у навколишньому світі вони доходять абстрактних понять. Мислення маленької дитини є конкретним, образним, практичним. Малюк розуміє навколишній світ тільки завдяки своєму досвіду. Поступово, під час опанування мовлення і поняття, розвивається та ускладнюється мислення. У трирічному віці з'являється уява, дитина може знайомитися з тими ситуаціями, яких не переживала насправді, яких не бачила. Вже до восьми-дев'яти років у дітей зароджується абстрактне мислення. Діти починають вивчати ті галузі знань, які можна тільки описати або уявити. Це точні та природничі науки. А в однорічному віці малюк робить перший крок на шляху свого розвитку.

Основні досягнення малюків від року до двох

- 1) Опанування складних рухових навичок і ходьби;
- 2) поява мовлення;
- 3) ігрова предметно-маніпулятивна діяльність;
- 4) перший прояв характеру дитини.

Активність, рухи, моторика

Протягом усього періоду немовляти поступово зростає і розвивається м'язовий скелет малюка. Самою природою закладено, що від своїх рухів дитина отримує стільки ж радості, скільки від годування і спілкування з мамою. Не випадково малюки так люблять рухову розминку, гімнастику і масаж. А плавання для більшості є чи не найкращим дозвіллям. Під час такого заняття зростають і зміцнюються м'язи спини, ніг, живота, рук. Удосконалюється вестибулярний апарат. Протягом року триває тренування, перш ніж дитина зможе утримувати своє тіло вертикально. І ось малюк робить свої перші кроки. Ходьба ще дуже невпевнена, малюк тримається за руку дорослого, незграбно і хистко ступає ніжками. Кожен крок приносить багато задоволення як дитині, так і дорослим.

Перші кроки здаються незграбними, але в цей момент малюк виконує величезну роботу: залучаються декілька зон кори головного мозку, які вдосконалюють свою роботу з координації та регуляції рухів. Кроковий рефлекс спрацьовує автоматично і не усвідомлено, коли під час нахилу тулуба вперед по черзі рухаються ніжки. Проте дитині треба навчитися координувати свої рухи, отримувати й аналізувати м'язові відчуття, свідомо змінювати положення тіла в просторі, на око співвідносити відстань до землі. Тому дуже важливо, щоб навчання ходьби, так само як і інше навчання, відбувалось у спокійних та природних умовах.

Звісно, батькам дуже хочеться похвалити малюка, адже це справжнє щастя бачити, як твоя дитина робить перші кроки. Однак на початкових етапах не потрібно занадто емоційно реагувати, бо може відволікти малюка від величезної внутрішньої роботи, яку він виконує в цей момент.

Навіть якщо дитина вже давно «закрокувала», фізичний розвиток і вдосконалення рухів, безумовно, повинні як і раніше становити основну частину часу її активності. Невпевнені у своїх рухах діти водночас цікаві непосидьки. Здатність пересуватись дає змогу дотягнутися до цікавих речей, помацати їх, підійти до дорослих за потреби. Тож активність і рух загалом стають як способом опанування свого тіла в просторі, так і способом освоєння навколишнього світу.

Щойно дитина починає ходити, багато батьків стають вимогливішими до точності її рухів і роблять відразу забагато зауважень. Діти другого року життя ще дуже незграбні, їхні рухи не скоординовані. Іноді нам здається, що, набуваючи здатності прямоходіння, малюк цілком опановує своє тіло. Насправді треба пам'ятати, що діти народжуються без уміння ходити і практично весь перший рік перебувають у горизонтальному положенні, часто є пасивними. У них недостатньо розвинений вестибулярний апарат, завдяки якому регулюється

стійке положення тіла. Також дитина не вміє визначати відстань, зорovo координувати свої рухи.

Малюки так насолоджуються своєю новою активністю і рухами, що часто через бурхливий захват і емоції, які їх переповнюють, можуть травмуватися. Але тільки завдяки тренуванням дитина навчиться співвідносити силу рухів та їх швидкість, бути акуратною і точною. Тому так важливо створити обстановку, що стимулює фізичну активність дитини.

Ігри та вправи для розвитку великої моторики

Що ж потрібно для розвитку загальної моторики? Існує багато домашніх спортивних комплексів, які складаються з підвісних турніків, кілець, канатів, сходів. Усі тренування відбуваються під постійним контролем і в супроводі дорослих. Для безпеки біля спортивних комплексів кладуть мати або спеціальні м'які килимки. На них можна перекинутися, перекидатися, виконувати інші вправи сидячи і лежачи. Однорічних малюків треба підтримувати під пахви і давати змогу утримуватися за кільця або перекладины. Звісно, підвісні сходи і канат дитина опанує пізніше.

Надувні м'ячі-скакуни. М'ячі добре тренують координацію, відчуття свого тіла, вестибулярний апарат, зорово-моторну координацію. Спершу, звісно, треба підтримувати дитину за спинку і не допускати падіння. Розмір такого м'яча має співвідноситись зі зростом так, щоб, сидячи на ньому, дитина діставала ніжками до підлоги.

М'ячі різного розміру розвивають спритність і швидкість реакції. Дітям подобається катати м'ячі, бити по них ніжками, підкидати вгору — хто вище. Можна підвісити дитячий баскетбольний кошик і намагатися влучити в нього. Замість баскетбольного кошика доцільно використати гімнастичний обруч. До речі, його можна пускати і ловити так само, як і м'яч, катаючи по землі.

На дитячих майданчиках, у парках побудовано чимало спортивних містечок. Звісно, спочатку мамі доведеться підтримувати дитину за руку, допомагати долати перешкоди. Невпевненості та страху легко позбутися за підтримки дорослих. З мамою цікаво лазити таким містечком, малюк відчуває заохочення і надійну підтримку.

Будь-яка вправа на балансування розвиває вестибулярний апарат дитини. Хороші для цього невисокі

бордюри, якими можна провести малюка. На дитячих майданчиках також є спеціальні хиткі містки — їх подолати буде складніше, тому робити це треба разом з дорослим.

➤ **Гра «Купини»**

Накресліть на асфальті різнокольоровою крейдою кола на відстані 20–50 см або використайте гімнастичні кільця. Запропонуйте дитині перестрибувати через них, ніби це купина на болоті. Покажіть, як по черзі переступати або перестрибувати на обох ніжках.

➤ **Гра з кошиком**

Для розвитку координації не менш важливо вміти змінювати положення тіла в просторі. Розкладіть невеликі предмети на підлогу (це можуть бути фрукти, камінчики, іграшки) і попросіть дитину зібрати їх у кошик. Одні малюки нахилитимуться, інші — присідатимуть. Ця проста гра стане хорошою фізичною вправою для розвитку координації.

➤ **Тканинні тунелі**

Попри те, що однорічні малюки починають ходити, повзання як вид активності також тренує багато м'язів. Щоб зацікавити дитину проповзти, використайте тканинні тунелі. Малюки обожують повзати по них.

➤ Батут

Батут — це не просто розвага для дітей, а й хороший тренажер. Відштовхуючись від нього ніжками, малюк учить балансувати на хиткій поверхні. Та й власне стрибок, коли на секунду тіло опиняється ніби в невагомості, також є цікавим тілесним досвідом. І нарешті, приземлення — знову-таки на нестійку поверхню. По батуту можна просто ходити, навчитися підстрибувати, не відриваючи ніжок від поверхні.

➤ Ігри під музику

Будь-яка весела дитяча пісня або красива ритмічна мелодія спонукає емоції, малюки ніби всім тілом реагують на це і починають розгойдуватися, присідати і підтанцювати в такт. Підтримайте дитину, поплескайте разом у долоні, повторюйте рухи малюка й отримуйте задоволення від спільних танців.

Існує багато дитячих пісень, до яких легко дібрати відповідні рухи. Покажіть дитині, про що йдеться в пісні, придумайте відповідні танцювальні рухи. Не переймайтеся, якщо ваші рухи будуть смішними і далекими від дорослого танцю. Малюки із задоволенням залучаться до захопливої гри. Така музична розминка може тонізувати й активувати дитину, тому музичні павзи влаштовуйте в першій половині дня, а не перед сном.

Також за допомогою музики можна розслабити дитину. Доберіть ніжну і спокійну мелодію, під яку малюк легко заспокоїться після активних ігор. З часом він легко навчиться підлаштовуватись під ритм і настрій мелодії.

➤ Тілесні ігри

Окрім фізичних вправ, не менш важливими будуть тілесно орієнтовані. Як подобаються дітям дотикові ігри! «Покрокуйте» своїми пальцями по ніжці або ручці дитини. На ліжку або на килимі можна покрутитися з нею, покатати її на ногах, перекопитися, загорнутися разом у плед і погратися. Смикайте малюка, куйовдьте волосся, «потішкайте» його на колінах, можете гарненько полоскотати, просто погладити спинку. Придумуйте назви того, на що ви разом перетворюєтесь. Наприклад, якщо ви притискаєте до себе малюка, то це може нагадувати бутерброд; якщо ви робите масаж спинки, розкажіть, що місите тісто. Головне — не соромтеся своїх почуттів і не вважайте, що такі ігри можуть зіпсувати або розбалувати малюка.

Вивчайте тіло малюка разом з ним, граючи. Усі діти змалку люблять показувати частини свого обличчя, дивитися на себе в дзеркало, також люблять хапати і мацати дорослого за обличчя. Гримасуйте з малюком, надуйте щічки, висуньте язик, нахмурте брови, замружте очі — дитина робитиме те саме. Це

корисно і для підготовки артикуляційного апарату, і для вивчення свого обличчя.

Грайте в хованки з тілом малюка, затуляючи, наприклад, ручки, ніжки або животик своїми долонями. Запитуйте: «Де Іринчині ручки?» — «Ось вони!»; «Що це в Ірочки?» — «Ручки». Можете ховати, прикриваючи долонею, частини свого обличчя; запитуйте в дитини: «Де мамині вуха? ніс?» тощо. Завдяки емоційно насиченим і приємним відчуттям від тілесних ігор дитина починає усвідомлювати і любити своє тіло. У неї поступово формується уявлення про простір, схему тіла. До другого року малюк може показати місце, де він забився, або ж сказати, що розболівся животик.

Гра сприяє емоційній розрядці. Багато батьків з розумною обережністю люблять підкидати, перекручувати свою дитину, робити всілякі «літачки» і «ракети». Тілесні ігри — це, в першу чергу, вид спілкування, завдяки якому малюк ще й розвивається психологічно повноцінним і щасливим.

Під час активного фізичного навантаження, як і будь-коли, проводячи час з дитиною, не забувайте розповідати про те, що вас оточує.

У такій невимушеній активній грі збагачуються словниковий запас дошкільника і його знання про

властивості навколишніх предметів. Можна описувати предмети за фактурою, кольором і температурою, а також за розміром, формою і матеріалом, з якого вони виготовлені.

Прогулюючись, можете влаштувати таку гру, яка допоможе малюкові засвоїти правильне відмінювання дієслів. Важливо, щоб те, що ви пропонуєте як приклад, дитина бачила перед очима. Приміром, якщо ви побачили велосипедиста, який їде вам назустріч, озвучте: «Ми катаємося на велосипеді, й хлопчик катається», «Ти йдеш по бордюру, і я йду по бордюру». Акцентуйте увагу і повторюйте основні фрази. «Ми катаємося, і він катається», «Ти йдеш, і я йду», «Ти їдеш, і вона їде» тощо.

Ігри та вправи для розвитку дрібної моторики

Багато хто з батьків напевно не раз чув про те, що треба приділяти значну увагу розвитку дрібної моторики. При цьому зазвичай вважають, що всі ігри, спрямовані на розвиток дрібної моторики, лише готують руку дитини до письма в школі. Це дійсно важливо, але є ще вагоміша аргументація необхідності

розвитку дрібної моторики. Виявляється, головний мозок має таку фізіологічну будову, де зони, що відповідають за рухи кистей рук, близько розташовані і тісно пов'язані з мовленнєвими моторними зонами. Тобто тренування дрібних рухів пальців рук позитивно впливає на мовленнєвий розвиток дитини. Саме тому надзвичайно важливо з раннього віку пропонувати малюкові різні види діяльності, пов'язані з рухами руки. Ці навички, по-перше, стимулюють мовленнєву активність, а по-друге, готують дитячу руку до письма.

Пропоновані ігри є лише орієнтовними зразками того, що може бути цікавим і корисним для розвитку дрібної моторики. Найголовніше тут, як і в будь-якій іншій вправі, не прогавити влучний момент, коли малюкові цікаво маніпулювати яким-небудь предметом і він зосереджений на цій дії. Постежте, як уважно дивиться на цей предмет дитина, як намагається управляти своєю ручкою, щоб дослідити предмет. Витримавши павзу, покажіть малюкові новий, більш складний спосіб поводження з предметом.

Обов'язкове правило для дорослих: грайте в такі ігри тільки разом! Будьте уважні: ігри малюків з дрібними іграшками, тасьмою і мотузками потребують особливого контролю з боку дорослих.

➤ Шнурування

Існує багато різноманітних ігор-шнурувань, які можна придбати. Наприклад, дерев'яні об'ємні фігурки з отворами і прив'язаною на шнурку паличкою. Також можна самостійно зробити цікаве шнурування за допомогою картону та яскравої картинки. Наклеївши зображення улюблених героїв або тварин на цупкий картон, зробіть декілька дірок за допомогою дірокола. Знадобиться також довгий шнурок (зав'яжіть вузлик з одного кінця). Покажіть, як з'являється хвостик шnurка, як його можна потягти і — витягнути! Перетворіть це заняття на цікаву гру: «Де ж наш хвостик? Ось він з'явився, хапай його скоріш, тягни, тягни, тягни — витягнув!».

➤ Ігри з намистинами

Нанизування намистин — це теж вид шнурування. Дитині треба показати, що в намистини є дірочка, нехай огляне намистину зусібіч. Ця гра для однорічного малюка ще дуже складна, оскільки залучаються і координуються відразу обидві ручки. Допоможіть дитині правильно взяти двома або трьома пальчиками шнурок. Тримайте намистину у своїй руці, а малюк нехай просмикує шнурок і витягає його другою ручкою. Так великі дерев'яні або пластмасові намистини можуть перетворитися, наприклад, на потяг.

➤ **Гра «Нагодуй ведмедика»**

Візьміть пластмасову пляшку і прикрасьте її у вигляді будь-якої тварини. На іграшкову тарілочку покладіть «кашку» (гудзики, горіхи, боби, кульки, камінчики, каштани, локшину — все великих розмірів). Дитина має перекладати предмети (кашку) в пляшку (ведмедика). Дитина хапатиме «кашу» спочатку всією долонею, затискаючи її в кулачку, поступово навчиться брати і перекладати предмети пальчиками. Потім можна запропонувати погодувати ведмедика ложкою. Примовляйте під час цієї гри: «Їж, ведмедичу, кашку, ам-ам. Що їсть ведмедик?» — «Кашу».

Незважаючи на простоту матеріалів, ця вправа дуже корисна для тренування дрібної моторики. Малюки швидко вчаться та із задоволенням «годують» ведмедика, водночас тренуючи дрібну моторику. З великими гудзиками, бобами, каштанами можна гратись просто так, перекладаючи їх на тарілки або в різні коробки.

➤ **Пальчиковий басейн**

Підготуйте декілька пластмасових прозорих коробок з крупами, бобовими, горіхами. Крупи можна перебирати пальчиками, а боби перекладати в менші ємності. Діти люблять хапати і стискувати в кулачках зерна, бо вони поколюють долоньку. Малюки вчаться стискати і розтискати кулачки, дивуються, спостерігаючи, як висипається крупа. Це корисно для

формування навички розслабляти долоні. Коли малюк награтється ручками, навчіть використовувати ложку, сито, лійку для пересипання, різні ємності і посуд.

Пограйте в «хованки» в пальчиковому басейні: заздалегідь сховайте маленьку іграшку або камінчик у коробці з дрібною крупою, і нехай малюк її знайде. У пальчиковому басейні стимулюються активні точки, розташовані на пальцях і всій долоні. Дитина може пізнати нові тактильні відчуття.

➤ **Ігри з мотрійками**

Складання мотрійки розвиває не лише навички дрібної моторики, а й дає уявлення про величину фігур. Візьміть двоскладову або трискладову мотрійку. Попросіть малюка розкрити її. Якщо дитина ще не знає, як грати мотрійкою, і не намагається сама її розкрити, навчайте на своєму прикладі. Пізніше запропонуйте малюкові самому розкрити мотрійку. Запитайте, що є всередині неї. Нехай дитина використовує

будь-яку доступну їй назву. Навіть якщо дитина використовує спрощені слова, називаючи мотрійку, наприклад, «лялею», похваліть. Потім чітко вимовте правильну назву: «Мотрійка!».

До двох років дитина починає розрізняти предмети за величиною. Запитайте, де найменша мотрійка, де середня, де велика. Спочатку малюк може користуватися вказівним жестом, пізніше вимовлятиме слова «ось», «ця». Попросіть дитину сховати маленьку, потім велику мотрійку. Підказуйте інтонацією, де маленька, а де велика мотрійка.

➤ **Пісковий басейн для малювання**

Великий кухонний піднос або деко з дрібною крупою можна використати для малювання пальчиками. Насипте трохи манної крупи, покладіть морських черепашок або камінці, й ви побачите, як зрадіє малюк «пісковим перетворенням». Для трохи старших дітей візьміть пластмасовий тазок, замість манки можна використати чистий пісок і, за бажанням, воду. Матимете домашню пісочницю, у якій так легко зростають міста і вежі, з'являються герої з казок і мультфільмів.

➤ **Домашній пластилін, або диво-тісто**

Для приготування використайте борошно, соняшникову олію, дрібну сіль «екстра» і воду. Для надання тісту кольору на початку замішування додайте харчовий барвник або куркуму.

Пропорції: 200 г борошна, 50–100 г солі «екстра», 100–150 г води, 2 ст. ложки соняшникової олії. Для необхідної консистенції можете додати трохи води або підсипати борошна. Тісто має бути м'яким, еластичним, не липнути до рук.

Для виробів знадобляться також великі намистини, спагетті або зубочистки, картонні аркуші, на які липитиметься тісто. Таке тісто м'якше за звичайний пластилін, тому можна не перейматися, якщо дитині закортить скуштувати його. З домашнього тіста виходять смішні сніговики, їжачки, торти та інше.

➤ **Нанизування гумок**

Знадобляться невелика дерев'яна дощечка (можна взяти кухонну дошку), пластмасові кнопки і канцелярські гумки. На дощечці зробіть розмітку, відміряйте відстань 2–3 см по всій площі, устроїть канцелярські кнопки. Дайте малюкові готовий планшет і канцелярські гумки, які треба по черзі нанизати на кнопки. У цій грі добре тренуються точні рухи пальців, формуються координація та узгодженість обох рук.

➤ **Вази**

Візьміть пластикові або паперові скляночки, невеликі пластмасові пляшки, двосторонній канцелярський скотч, квасолю, боби, намистини, пряжу, маленькі гудзички. Заздалегідь необхідно підготувати «вазу» — обклеїти склянку або пляшку двостороннім скотчем. Відклейте захисний папір від скотчу і поставте фломастером точки — так малюкові легше буде орієнтуватись. Покажіть спочатку, де стоять точки і куди слід приклеювати прикраси. Потім, підтримуючи скляночку, дайте змогу наклеїти прикраси дитині самій. Так само можна обклеїти білий або кольоровий картон, тоді малюнок «приклеюватиметься» самостійно, а матеріалом для цього будуть кольорові нитки, крупа, намистини, квасоля та інше.

➤ **Аплікація з флексики**

Існують готові аплікації з м'якого матеріалу — флексики. Для одно-, дворічних малюків це поки що складне заняття, до того ж самі наліпки невеликого розміру, тому дитина може взяти їх до рота. Грайте в цю гру тільки разом. Нехай дорослий виконує основну роботу, а дитина лише притискає фігурку до паперу вказівним пальчиком.

➤ **Тканинна книга**

Щоб виготовити таку книгу, вам знадобляться 11 клаптів щільної тканини квадратної форми, різні

гудзики, кольоровий шнур або стрічка. Зшийте квадрати щільної тканини з одного боку — утвориться основа для м'якої книги. На кожному розвороті пришийте з одного боку цифру зі стрічки або кольорового шнура, а зі звороту — гудзики за кількістю, що відповідає цій цифрі. Така книга стане цікавою грою для розвитку навичок дрібної моторики, стимулюватиме зорові й тактильні відчуття. До трьох років малюк зможе вивчати за нею цифри і лічбу.

➤ **Творчі ігри з різноманітними матеріалами**

Творчі ігри з різноманітними матеріалами не спрямовані безпосередньо на розвиток дрібної моторики, але взаємодія з такими матеріалами сприяє таким діям і, відповідно, побічно розвиває дрібну моторику. Такі ігри корисні тим, що, граючи в них, малюк залучає більше психічних функцій, активуються його мислення, навички конструктивних дій, уява та емоції. Прикладом творчих ігор є ігри з різноманітними матеріалами (ліплення з пластиліну, глини або домашнього тіста, ігри з водою, малювання та ін.), різні конструктори, ігри в пісочниці.

Часто дорослі, спостерігаючи за таким заняттям дитини, хочуть побачити конкретний результат у вигляді певного малюнка або виробу. Спочатку дайте дитині змогу і час ознайомитись із самим матеріалом.

Малюк повинен вивчити властивості різних матеріалів, звикнути до них, відчувати їх структуру і властивості. Дитина захоплюється цим заняттям, яке дає їй тактильні відчуття, заряджає емоційно, насичує зоровими враженнями. Можна сказати, що в цей час матеріал впливає на неї більше, ніж вона на нього! Лише згодом, переконавшись, що малюк задовольнився своєю грою-пізнанням, запропонуйте йому зробити щось конкретне.

Творчі ігри формують необхідні умови для розвитку нестандартного мислення. Часто такі ігри дуже прості за організацією, але містять найбільш потужний потенціал для психічного розвитку дошкільника. Участь дорослого стає тут також творчістю, особливо коли створюються нові завдання або навіть нові ігри. Така гра зростає та ускладнюється разом з дитиною. Недарма, малюки, дорослішаючи, постійно повертаються до цього заняття.

Наочність і образність уявлень, що формуються в дитини під час творчої гри з різними матеріалами, впливають на розвиток емоційної сфери, стимулюють також мовленнєву активність. Тому так важливо пропонувати й організовувати ігровий творчий простір.

Ігри та вправи для розслаблення мускулатури дитини

Труднощі опанування дрібних рухів у малюків пов'язані з однією фізіологічною особливістю. Окрім того, що м'язи однорічок ще недостатньо розвинені, вони часто занадто напружені. У будь-якому русі паралельно беруть участь як м'язи-згиначі, так і м'язи-розгиначі. Для того щоб дитині координувати свої рухи, тобто одночасно скорочувати одні й розслабляти інші групи м'язів, необхідно заздалегідь допомогти їм — позбутися підвищеного тону.

Для цього підходять різні види розслаблювального масажу ручок. Також ефективними є ігри з водою. Приготуйте різноманітні ємності, у які можна переливати воду, невеликі фігурки, які дитина кидатиме у воду. Ви можете використати набір фігурок (морських тварин, морські камені, великі черепашки) — так малюк ознайомиться з назвами риб, зможе поспостерігати, як переливається вода, як важкі предмети падатимуть на дно. У такій грі розслабляться м'язи рук.

*Ігри в піску або пальчиковий
басейн позитивно впливають
на розслаблення мускулатури рук.*

Малювання пальчиковими фарбами також допоможе підготувати ручку, розслабити м'язи. Для зручності використайте великий аркуш паперу, який займає всю поверхню столу, — тоді місця вистачить для будь-яких творчих задумів малюка, і мамі не доведеться турбуватися про чистоту. Деякі діти можуть спочатку обережно пробувати пальчиком фарбу, лише поступово занюрюватимуть усю ручку. Запропонуйте малюкові опустити у фарбу кожен палець по черзі — так тренуватимуться дрібні рухи. Тільки розслабившись, дитина може розтулити долоню і малювати нею на аркуші паперу.

Якщо дитина шульга

Нагадаємо, що мозок людини складається з двох півкуль — правої та лівої — і кожна з них управляє протилежною стороною тіла. Щойно народившись, немовля не має домінуючої півкулі, а бере предмети однаково і лівою, і правою рукою. До 18 місяців можна помітити, що якась рука домінує. Це свідчить про переважання роботи однієї з півкуль, а до цього віку діти однаково користуються обома руками і називаються амбідекстрами. До трьох років провідна рука визначається точно, а дії обох рук узгоджуються.

Дуже часто батьки запитують поради: що робити, якщо дитина, попри всі її старання, наполегливо діє лівою рукою — тримає ложку, малює, бере предмети? Чи є природженою ця особливість? Чи треба перенавчати шульгу і будь-що домагатися, щоб малюк усе робив правою рукою? Адже ще донедавна панувала думка, що таких дітей слід обов'язково перенавчати, виправляти їхній «недолік».

Отже, що робити, якщо дитина шульга?

Нині встановлено, що через спадковість у правшів домінує ліва півкуля, тому права рука стає провідною; якщо ж домінує функція правої півкулі мозку, провідною стає ліва рука. Отже, використання

дитиною лівої або правої руки не її примха або звичка. Це, передусім, відображення мозкової організації психічної діяльності людини, природжена, а не набута особливість. Тому втручанням і перенавчанням не можна змінити цю особливість на власний розсуд, як неможливо змінити біологічної природи людини.

Фізіологи говорять про те, що тренування обох рук є своєрідною перевагою в інтелектуальному розвитку. Тому так часто шульги, яких навчали окрім лівої руки також добре управляти і правою, успішніше розвивають свої розумові здібності в різних сферах. Серед таких лівшів-амбідекстрів є багато видатних людей. Для правшів такого додаткового навчання спеціально не впроваджують. Тому правильно як для правшів, так і для шульг створити умови для тренування обох рук, при цьому домінуюча рука природно переважатиме в письмі, автоматичних діях та інших маніпуляціях.

Слід зазначити, що в багатьох шульг психічний розвиток є нетиповим і спричиняє певні складнощі, про які треба знати батькам. Окрім цього, звичні програми навчання дошкільнят засновані на принципах розвитку більшості дітей, а більшість є правшами. Перенавчання ж лівші на правшу не лише не виправляє наявних особливостей, а ще більше утрудняє природний фізіологічний розвиток багатьох навичок.

Зазвичай діти-шульги повільніші, часто віддаючи перевагу скрупульозному заняттю, яке виконують неспішно й акуратно. Вони уважні під час засвоєння нової інформації та схильні до творчих художніх здібностей. У дитини-шульги з часом можуть з'явитися своєрідні спотворення і труднощі в опануванні елементарних навичок письма, читання, конструктивно-просторових дій.

Ці особливості пов'язані з тим, що дітям-шульгам для освоєння будь-якого матеріалу доводиться опосередковувати інформацію. Те, що правші сприймають і засвоюють природно, дітям-шульгам необхідно трансформувати і перекодувати штучно, усвідомлено, завдяки зовнішнім фізичним діям. Наприклад, для ліворуких дітей опанування письма може стати складною операцією, розв'язання якої потребує спеціального «зовнішнього» алгоритму. Такою підказкою може стати зовнішній просторовий шифр: угору — «стеля», униз — «підлога», праворуч — «вікно», ліворуч — «годинник». Лише засвоївши такий алгоритм, дитина легко орієнтуватиметься в написанні букв. Наприклад, буква «А» стоїть ніжками на підлозі, «Е» повернулася до вікна. Саме тому дитину-шульгу змалку треба навчати за певною програмою, що допомагає набути нових навичок з урахуванням особливостей перероблення інформації.

Дитина-лівша може зазнавати труднощів під час опанування просторових дій. Для того щоб навчити

її користуватися ложкою, пензликом, ножицями, одягатися, зав'язувати шнурки, візьміть її руки у свої й кілька разів разом повторіть потрібну дію. Необхідно буквально змусити тіло дитини запам'ятати певне відчуття.

Не квапте маленького шульгу під час навчання. Малюкові знадобиться більше часу для набуття будь-якої навички.

З раннього віку важливо формувати розуміння просторових уявлень. Згодом шульга зможе легше впоратися з такими досить складними просторовими операціями, як читання, письмо, лічба, відтворення розповіді за картинкою, розуміння часу за годинником та інше. Для цього озвучуйте напрямки руху під час прогулянки за звичним місцем. Допомогайте запам'ятати, що знаходиться ліворуч, а що праворуч від дитини, але на постійному місці, наприклад, коли малюк сидить на своєму місці на кухні.

Спочатку такі просторові уявлення слід закріплювати на прикладі конкретних предметів та їх розташування. І лише коли малюк запам'ятає і багаторазово повторить, що де знаходиться, використовуйте лише слова, що означають напрямки в просторі (ліворуч-праворуч, вгорі-внизу, спереду-ззаду). Такий алгоритм запам'ятовування орієнтирів можна застосовувати і до лівшів, і до правшів.

І батькам, і педагогам слід ураховувати індивідуальні особливості дошкільника й уважно вибирати способи навчання. Головне завдання — якомога раніше формувати зорово-просторові орієнтири, закріплювати тактильно і фізично освоювані навички.

Незважаючи на можливі складнощі під час набуття певних навичок, діти-шульги мають свої переваги, часто проявляючи неабиякі творчі здібності. Важливо розуміти особливості малюка і враховувати їх під час навчання.

Поява мовлення — одне з основних досягнень людства у його еволюції. Завдяки мовленню ми можемо пізнавати нове, спілкуватися, передавати здобуті знання майбутнім поколінням, а також регулювати свою діяльність. Дитина народжується лише з потенційною можливістю опанувати мовлення. І цю можливість вона має реалізувати за дуже короткий проміжок часу — від народження до трьох-чотирьох років. За цей період сучасний малюк набуває таких мовленнєвих навичок, які наші предки набували і накопичували тисячоліттями.

Важливість і високу чутливість раннього періоду для мовленнєвого розвитку доводять відомі історичні випадки дітей-мауглі, які, через різні обставини, у ранньому віці зростали без дорослих. Мовленнєва

стимуляція не відбувалася, тому такі діти, повернувшись у пізньому віці до соціального середовища, на все життя втрачали здатність розуміти, освоювати мовлення і користуватися ним.

До появи мовлення як такого в дитини до кінця першого року вже формується так зване автономне мовлення, яке є важливим і необхідним етапом мовленнєвого розвитку. Автономне мовлення — це звуковий прояв емоцій дитини, що виявляється як низка криків, подібних до вигуків. Малюк використовує їх в емоційно забарвлених ситуаціях, вони не схожі на рідну мову. Ці вигуки складаються зі звуків, які найлегше даються дитині: [бхх], [па], [ка].

Проведімо невеликий експеримент: вимовте подумки слово «піаніно». Кожен уявить свій образ, у вас може виникнути власна асоціація. Можна уявити шкільне піаніно, концерт у театрі або ще сотні будь-яких інших асоціацій, пов'язаних із досвідом. Але все-таки в нашому уявленні вже сформувалося розуміння «піаніно» як виду музичного інструмента. А тепер вимовте слово «макибка». Що це — рибальський інструмент, лайка, а може, просто слово іноземного походження, що означає довгий піший похід? Саме так дитина вперше сприймає слова нашої рідної мови, не набувши при цьому попереднього досвіду. Дорослі залучають свою уяву, шукають співзвучні слова. Будь-яке слово для малюка — це лише набір певних звуків.

А тепер помістимо невідоме слово «макибка» у певний контекст, забарвимо його інтонацією, дамо цьому слову дію, уявимо певні умови, коли б ми могли помацати, побачити, відчутти запах, і знову вимовимо вигадане слово «макибка». У такий спосіб недосвідчений головний мозок малюка шукає асоціації до кожного слова, пов'язуючи його звуковий аспект із побаченою і пережитою ситуацією. У щоденному досвіді дитини закріплюються десятки і сотні нових слів, нових асоціацій.

Що відбувається, коли дитина чує слово? Навпевно, ви здивуєтесь, дізнавшись, що будь-якому слову, вимовленому в певний момент, малюк надає більшого значення, ніж дорослим. Слово — це не лише набір звуків, а й набір усіх відчуттів під час взаємодії з цим предметом. Озвучене слово залишає чуттєвий яскравий слід у пам'яті дитини. І навпаки, будь-яке слово не означає для малюка взагалі нічого до тих пір, поки він не взаємодіє з відповідним предметом. І чим більше виникне асоціацій з конкретним словом, тим «міцніше» закріпиться уявлення про предмет, який воно називає. Мається на увазі досвід зорових, тактильних відчуттів, практичних дій із конкретним предметом.

На ранніх етапах будь-яке слово, окрім його звукового змісту, є конкретним зв'язком цього предмета з певним досвідом або ситуацією. Наприклад, малюк побачив у вікні дощ або ще краще — потрапив із

мамою під літній дощ. Матуся охоче розповідає, стоячи з ним під парасолькою, що почався дощ, він крапає «кап-кап», пливе сіра хмара по небу, а ось і калюжі з'явилися на асфальті. Малюк, вражений від зустрічі з дощем, охоче повторює за мамою: «Кап-кап!». Словом «кап-кап» дитина згодом може назвати не лише дощ, парасольку, воду, але навіть схожу дію, наприклад, якщо на стіл проллється сік. Тобто лише одне слово спочатку поєднує безліч ознак і властивостей ситуації з колишнього досвіду дитини.

Потім слово починає «зростати»: розширюється його приналежність від конкретної ситуації до низки подібних предметів, що мають такі самі властивості. Чим більше виникає таких зв'язків або асоціацій, тим легше і швидше сформується уявлення про предмет. Наприклад, слово «кіт» означатиме не лише того kota, який живе разом з дитиною у квартирі, а всіх котів і у дворі, і в книзі, і в мультику.

За короткий період, коли малюк вивчає нові слова, відбувається непомітний, але складний процес. Слово стає не просто назвою цього предмета. Маленький дослідник виділяє основні ознаки, характерні для предмета, зв'язує слово і дії з ним.

Таким чином, для опанування мовлення і формування уявлень дитині потрібно набутти різноманітного досвіду взаємодії з цим предметом і спілкування з дорослим.

Основні етапи мовленнєвого розвитку дитини

Психічний розвиток дитини відбувається в кілька етапів, «перескочити» через які вона не в змозі. У кожного малюка свій темп опанування мовлення, але тільки подолавши попередній етап, можна братися до наступного. Розгляньмо коротко ці етапи.

- У 2–3 місяці немовля починає агукати, воно голо-сом модулює звуки, переважно голосні. Агукання у всіх дітей однакове і мало нагадує звуки рідної мови. До п'яти місяців агукання ускладнюється: якщо поруч перебуває дорослий, дитина змінює інтонацію; якщо той розмовляє з малюком, то він прислухається і ніби «підхоплює» звуки мовлення.
- До 6–7 місяців з'являється лепет, дитина вимовляє склади, що повторюються, безвідносно до предметів. Ускладнюються інтонація, мелодика звуків. Лепет може нагадувати рідну мову за звучанням і ритмікою, але малюк ще не співвідносить звуки-слова з предметами.
- До 9–10 місяців дитина вперше називає предмет, співвідносячи з ним звучання. Поки це окремі полегшені слова: «б-б», «дядя», «ав-ав», «баба», «няня». Багато батьків помилково турбуються, що малюк спотворює і спрощує звучання слів. Така «неправильна» назва і спрощення є фізіологічно

обумовленими. Не слід виправляти дитину або робити їй зауваження. Малюк почне користуватися «дорослими» словами трохи пізніше, слід лише давати правильний приклад.

- До півтора року з'являється перша фраза: «Мамо, дай!». Дитина розуміє прості речення («Лялька спить», «Машинка їде»), може розрізняти величину предметів, вказуючи на потрібний («Де великий м'яч, де маленький?»). Використовує наказовий спосіб: «Іди!». Значно збільшується пасивний словниковий запас, завдяки чому відбувається якісний стрибок у психічному розвитку: дитина не лише засвоює предметний план і назви предметів, а й починає якісно інакше спілкуватися з дорослими, за допомогою слів можна регулювати поведінку.
- До трьох років у дітей з хорошим мовленнєвим розвитком практично сформовано основні граматичні конструкції. Дитина, наприклад, правильно вживає слова у множині, намагається будувати поширені речення, що уточнюють вставні частини мови.
- До п'яти-шести років граматичні конструкції, які вільно вживає дитина, закріплюються та ускладнюються. За наявності відповідної «мовної практики» і тренування з дорослими старші

дошкільники легко диференціюють звуки та правильно вимовляють складні слова. До цього віку діти експериментують з мовленням, перетворюючи це заняття на жваву гру. Вони на ходу змінюють слова, відчувають алгоритм словотворення, придумують нові.

Прийоми мовленнєвої стимуляції

Існує безліч прийомів мовленнєвої стимуляції, які в житті природно використовують батьки, досвідчені бабусі. Фахівці також застосовують спеціальні прийоми. Наведемо деякі з них.

- **Більше розмовляйте і звертайтеся до свого малюка.** Чим більше дитина чути мовлення дорослих, тим швидше почне розуміти і користуватися своїм мовленням.
- **Активно «не розумійте» свою дитину.** Дорослі, які звикли розуміти немовля з півслова, мають поступово позбутись цієї звички, адже малюк зростає. Відомо чимало випадків, коли дитина не починала вчасно говорити тільки через надмірну опіку дорослих. Варто батькам змінити тактику, дозволити дитині бути самостійнішою — і результат не забариться, малюк вимовить свої перші слова. Слід сказати, що діти в ранньому

домовленнєвому періоді використовують інші засоби для спілкування — міміку і жести. Саме на гучні окрики, вимоги голосом і плач дорослі за звичкою продовжують відповідати, задовольняючи всі бажання дитини.

Щоб перелаштуватися на нове спілкування, треба дати трохи часу малюкові й терпляче підказувати потрібні слова. Давайте предмети навмання, поки, на решті, не знайдете потрібний, і голосно й радісно скажіть: «Ось сік! Дай, дай, мамо». Покажіть вказівним пальцем на свій рот, вимовляючи слово «дай». Малюк у цей момент засвоює рухи ваших губ, може повторювати їх своїми губами. Кілька разів продемонструйте самі, як можна просити потрібний предмет за допомогою слова «дай»; згодом, у відповідній ситуації, дозвольте дитині самій вимовити потрібне «дай».

- **Звертаючись до малюка, не перенасичуйте мовлення зайвими словами.** Нехай дитина чує прості фрази і речення без поширених зворотів та уточнень. Однорічна дитина спочатку сприймає мовлення як потік звуків. Ваше завдання — допомогти їй розрізнити з-поміж усього потоку знайомі поєднання звуків, пов'язані з предметом або ситуацією. Для цього вимовляйте слова чітко, спокійно, виділяючи інтонацією важливі слова. Не поспішайте, адже павзи допомагають зрозуміти, про що йдеться. Якщо ви розглядаєте картинку, опишіть її простими реченнями: «Поглянь,

це дорога. Їдуть машини, “бі-бі”. Покажи, де ще машини? Що це їде? — Потяг, “ту-ту”. Хто сидить у потягу? — Зайчик з мамою».

- **Ставте запитання.** Будь-яка мовленнєва активність розпочинається з думки, а розумовий процес найкраще стимулюється запитанням. Ставлячи запитання, ви спонукаєте малюка до осмислення, пошуку слова, до відповіді. Запитання обумовлює можливість комунікації. На запитання «Де ведмедик?» малюк може відповісти і показати вказівним пальчиком. Перепитайте тепер: «Хто це»? — так ви спонукаєте дитину назвати слово.
- **Під час спілкування малюк має бачити ваше обличчя.** Зверніть увагу, як уважно однорічна дитина розглядає обличчя мами, коли вона до неї звертається. Губки малюка ворухаться, він неусвідомлено копіює рухи рота і губ дорослого.
- **Озвучуйте свої дії вдома**, навіть якщо здається, що це дитині не цікаво. Ставте собі запитання, опишуйте свої дії у формі діалогу. Нехай спочатку це стане вашою звичкою. Така розгорнута форма мовлення стане потім внутрішнім мовленнєвим процесом дитини. Ставте собі прості запитання і після невеликої павзи відповідайте на них. Дитині буде цікаво спостерігати за вами. Наприклад, на кухні запитайте себе вголос: «Де апельсини?». Коли дитина знайде їх, відповідайте, посміхаючись: «Ось апельсини! Ням-ням!». «Що робить

бабуся?» — «Бабуся варить кашу. Ам-ам, каша! Де каша?» — «Ось, у каструлі каша. Дай кашу, бабусю!». Не соромтеся розмовляти самі із собою вголос у присутності малюка. Ви побачите, як така проста гра захопить його і спонукатиме самого ставити запитання та відповідати.

- **Мовлення має бути емоційно забарвленим.**

Виділяйте слова і фрази різною інтонацією. Діти вчаться орієнтуватись на емоційну складову, тембр, швидкість мовлення ще задовго до розуміння сенсу, тобто ще в «домовленнєвій» фазі. Згадайте, як змінювалась ваша інтонація, коли ви жаліли свого малюка, підбадьорювали або коли суворо забороняли: «Не можна, стій!». Навіть якщо дитина ще не осмислює значення слів, вона розуміє їх сенс завдяки вашим емоціям та інтонації.

На першому етапі мовленнєвого розвитку емоційне забарвлення буде хорошою підказкою для розуміння дитиною ситуації та нових слів. Наприклад, ви дивитесь на кошеня і вимовляєте тоненьким голосом: «Мале-е-еньке кошеня», і тут же можете продемонструвати різницю з іншим словом, протилежним за значенням: «А ось вели-и-ика машина», також виділяючи слово «велика» низьким голосом.

- **Використовуйте слова-спрощення і слова-наслідування (імітацію).** Часто батьки вимагають від дитини буквально з року називати слова правильно, боячись, що потім доведеться її

перенавчати. Однак для одно-, дворічних малюків можна і треба замінювати складні слова простими. У міру дорослішання й опанування артикуляційного апарату дитина вживатиме правильні слова сама. Спонукайте в грі повторювати за дорослим слова і звуконаслідування: «Собака — ав-ав; півник — ку-ку-рі-ку, ведмедик — ме-ме, лялька — ляля, конячка — і-го-го, м'яч — бом-бом, барабан — та-та-та, кішка — няв, качка — кря-кря».

- **Не сюсюкайте і не називайте слова зі зменшено-пестливими суфіксами.** Іноді батькам хочеться говорити мовою дітей з тією самою інтонацією і ритмікою, тому іноді дорослі сюсюкають. Часто можна почути, як вони вживають слова зі зменшено-пестливими суфіксами. Нам здається, що ми прикрашаємо і трохи адаптуємо мовлення під дитяче, наприклад: «Подивись, яка кашка. Візьми хлібчик і сідай на стільчик». Таке мовлення надає ситуації ігрового забарвлення. Не зловживайте такою дитячістю у своєму мовленні.

По-перше, дитині потрібно чути правильний зразок побудови фраз і звучання слів, правильну інтонацію і ритміку.

По-друге, для малюка навколишні предмети в реальному розмірі здаються значно більшими, ніж нам. Доречніше вживати слова зі зменшувальним суфіксом тільки для позначення тих предметів, які дійсно менші від інших, що є поруч.

Ігри та вправи для стимулювання мовлення

Як було зазначено вище, розвиток навичок дрібної моторики стимулює зони, які відповідають за розвиток мовлення. Ба більше, дитяче мовлення стає активним завдяки образно-наочній дії. Тому всі ігри, які стимулюють мовлення, мають бути засновані або на життєвих ситуаціях, або на ситуаціях з іграшками (ведмедиками, ляльками, машинками). Цікаві варіанти образно-наочної дії підказують герої, зображені в книгах і мультфільмах.

Однією з умов розвитку мовлення дитини є підготовленість артикуляційного апарату. Тренування м'язів обличчя, рота, губ, язика, щік і навіть лоба полегшує звуковимову. Прості й доступні вправи з одно-, дворічними малюками сприяють зміцненню м'язів артикуляційного апарату.

➤ **Кульки-сніжинки**

Покладіть кульки-сніжинки, зроблені з вати, у глибоку тарілку і запропонуйте малюкові пограти «в зиму» — подути на сніжинки. Дитина весело спостерігатиме, як розлітаються м'які сніжинки, водночас тренуватиме дихання, зміцнить м'язи щік.

➤ **Різнокольорові калюжки**

Розлийте на глянсовий папір декілька плям фарби. Запропонуйте малюкові подмухати на них крізь соломинки для соку.

➤ **Смішні пички**

Корисною буде й така гра: придумуйте разом веселі пички і кривляйтеся. Можете робити це одне перед одним, а потім підійти до дзеркала, щоб дитина бачила своє відображення. Надувайте щоки, витягуйте губи трубочкою. Попросіть малюка показати язичок і схвати його. Головне — щоб такі ігри були ненав'язливими і розважали.

➤ **Слоник**

Зробіть «трубку-мікрофон» за допомогою аркуша картону. Покажіть, як голосно «кличе» ця трубочка слоника. Покажіть, що слоник теж має хобот і говорить: «Ту-ту». Дитина зрадіє перетворенню звуків за допомогою такої трубочки, почне кликати друзів-тварин, як слоник, і кричати в трубку своє «Ту-ту!».

➤ Книга-хатинка

Дитина полюбляє упізнавати на фотографіях своїх близьких. Зробіть спеціальну книгу-хатинку для фотографій.

Вам знадобляться кольоровий картон, зошит, фотографії близьких (по двоє-троє осіб на кожній фотокартці). Виріжте з картону хатинку, трохи більшу за розміром, ніж фотографії. Зробіть прорізи на місці віконця. Приклейте спочатку фотографії на аркуші із зошитів, зверху приклейте кольорову картонну хатинку, щоб у віконцях, які відчиняються, можна було побачити людей. Малюкові буде цікаво відкривати віконця хатинок і заглядати в них. Запитайте дитину: «Хто в цій хатинці мешкає?». Дитина охоче відчинятиме віконця і відповідатиме, наприклад «мама».

➤ Що в коробці?

Аналогічно можна змайструвати непрозорі коробочки і покласти в них різні предмети (невеликі фігурки тварин). Ефект сюрпризу завжди посилює емоцію дитини і спонукає її до мовленнєвої відповіді. Запитайте малюка: «Що в цій коробочці?» — «Машинка. Бі-бі». — «А в цій коробочці?» — «Тут котик, няв!».

Також хорошим тренуванням артикуляційних м'язів є розжовування грубої їжі. До півтора року малюки вже повинні вміти розжовувати тверду їжу.

Давайте дитині сухофрукти, невеликі шматочки м'яса, тверде яблуко, моркву, сухарі та інші тверді волокнисті продукти, які ви вже ввели в раціон.

Робота з дитячою книгою

Чимало батьків намагаються забезпечити дитину потрібними і корисними іграшками, вибирають цікаві добрі дитячі книги.

Можна впевнено стверджувати, що немає дітей, які не полюбили б мультфільмів, як і немає дітей, які не полюбили б книг. Важливо вміти правильно їх читати. Про переваги книг і читання, здається, зайве й говорити. Залучити дитину до читання — це важливе завдання батьків! Ви можете запитати: не вже дитині, яка щойно почала говорити, потрібно читати перші книги? Авжеж, так, і чим раніше, тим краще.

Дайте дитині час на вивчення книги. Спочатку малюкові цікаво спостерігати, як розгортається книга, як можна перегортати сторінки. Скажіть йому: «Це книга». Для першого знайомства досить, щоб дитина награлася книгою в такий спосіб. Через якийсь час, граючи, запропонуйте малюкові знову погортати книгу. Тепер дитина робитиме це впевненіше, звертатиме увагу на картинки. Оберіть доречний момент, щоб почати свою розповідь, і покажіть героїв історії.

Скажіть: «Подивись, який зайчик». Так почнеться знайомство з першою книжною історією.

Зорові образи позитивно впливають на мовленнєвий розвиток малюка, розповіді за картинками стимулюють мовлення. Існує чимало спеціальних дидактичних матеріалів для кожного віку (картинки для розвитку мовлення малюків), можна використати ілюстровані дитячі книги.

Якісна ілюстрація в книзі спонукає дитину вимовляти перші фрази, допомагає різноманітити її емоційний досвід, стимулює мислення та уяву. Завдяки активній участі дорослого герої казки ніби стають справжніми, вони оживають в уяві малюка. Дитяча література збагачує досвід дошкільника, ознайомлює його з цікавими історіями, з якими в реальному житті дитина ще не стикалася.

Ілюстрації для дітей різного віку мають відповідати певним вимогам. У психології сприйняття існує принцип «фігури і фону». Цей принцип має значення не лише під час знайомства з книгою і героями розповіді, але й загалом у навчанні дитини. Якщо ми сконцентровані на певній фігурі, на якомусь об'єкті, решту сприймаємо нечітко, тобто воно є фоном. За таким правилом відбувається природне сприйняття і навчання дитини. Хороші ілюстрації мають задовольняти особливості зорового сприйняття. Помилково вважати, що дітям потрібні дуже яскраві зображення — вони, навпаки, відволікатимуть увагу. Дуже тьмяне, як і надмірно деталізоване зображення, утрудняє сприйняття головних деталей. Отже, хороша ілюстрація — це відносно яскраве зображення героїв сюжету, людей або тварин, і менш яскраве зображення обстановки та місця, тобто фону.

Зі сказаного можна також зробити висновок про важливість правильної організації зорового простору дитини. Щоб не розпорошувати увагу малюка, його кімнату не слід перевантажувати чималою кількістю картинок, ігор і прикрас.

Рекомендації щодо роботи з книгою

1. Дайте малюкові час ознайомитись із книгою. Нехай дитина спочатку погортає сторінки, побачить героїв.
2. Перші книги слід описувати або розігрувати дітям, але не читати. Під час читання змінюється ритміка мовлення, інтонація дорослого може бути більш напруженою. Ба більше, складні тексти казок ще не повністю усвідомлюються дитиною, що може спричинити зникнення інтересу до книг.
3. Безумовно, для малюків одного-двох років інтерес до картинки в книзі переважає над інтересом до самого тексту. Водночас зображений на білому фоні окремо взятий предмет позбавляє дитину повного уявлення про свої властивості. Тому важливо, щоб картинка містила невеликий сюжет. Наприклад, можна навчити дитину механічно за картинкою називати слово «парасолька», однак якщо малюк побачить зайчика, що сховався за парасолькою, він зможе усвідомити і засвоїти значення слова «парасолька» як предмету зі своїми функціями.
4. Сюжет картинки має бути емоційно насиченим, щоб дитина зрозуміла ставлення героїв до описаної ситуації. Наприклад, картинка, на якій зображено, що хлопчик б'є палицею собаку. Діти відчують емоційну складову цієї історії ще до

можливості пояснити словами, що відбувається. Скажіть: «Розглянь цю картинку!» — так ви спрямовуєте увагу дитини. «Що тут відбувається?!» — своєю інтонацією передаєте елемент обурення. «Чому собака засмучений? Він утікає? Що сталося?». Як правило, усі діти відразу ж відповідають. Після цього повторіть повними реченнями: «Хлопчик кривдить собаку. Малюк хоче вдарити його. Ай-ай-ай!». Запропонуйте дитині посварити хлопчика: «Скажімо хлопчикові: Ну-ну-ну!». Діти дуже швидко залучаються до такої гри і жваво реагують на приховані прийоми мовленнєвої стимуляції.

Мислення дітей перших років життя є переважно образним, тому так важливо ініціювати за допомогою книг та ілюстрованих історій мовленнєвий розвиток дитини. Добирайте цікаві сюжетні, емоційно насичені ілюстрації. Пам'ятайте, що заняття з книгою для дитини у віці від року до трьох — це, передусім, розповідь за картинкою.

Створюйте мальовані історії, які можуть з'являтися просто на чистому аркуші паперу. Залучіть свою фантазію, згадайте цікаві сюжети або придумайте свій нескладний сюжет. Розкажіть цю історію дитині та малюйте те, про що говорите. Так можна малюючи розповідати перші казки. Інтерес малюка буде пов'язаний із перетвореннями, які на очах відбуватимуться завдяки малюнку, що з'являється.

Перші дитячі казки — це перші друзі вашого малюка. У різних країнах сюжети казок дуже схожі, де на образному рівні сприйняття дитини наводяться приклади поведінки героїв, переборювання труднощів, а також фінальний висновок за сюжетом. Не випадковим є і те, що в багатьох дитячих казках сюжет ніби повторюється щоразу за нових обставин. Це дає змогу дитячій свідомості освоїти історію, закріпити мовні фрази. Перші казки відомі всім: «Колобок», «Терем-теремок», «Ріпка», «Історія про Зайчика», «Курочка Ряба»; для дошкільників старшого віку — «Гуси-лебеді», «Троє поросят», «Маша і ведмідь», «Бременські музики» та інші.

Після вивчення і читання казки за сюжетом та ілюстраціями книжки можна влаштовувати «живі» ігри, які слід супроводжувати активним спілкуванням з малюком.

Нижче наведено список спонукальних запитань, спрямованих на стимуляцію мовленнєвої активності дитини. Такі запитання залучають дитину до сюжетної гри і спілкування, відповідати на них можна в ігровій формі. Використайте ці підказки, займаючись за картинками або під час сюжетної гри з іграшками — тваринами, пупсами або ляльками.

- Покажи ведмедика (на картинці зображений ведмідь).
- Дай ведмедикові кашу (приготуйте тарілку з великою квасолею і дайте ложку).

- Сховай ведмедика (покажіть, як долонькою ховати ведмедика).
- Хто це? (Спонукаєте вимовити слово *ведмедик*.)
- Що це? (Спонукаєте вимовити слово *каша*.)
- Що робить ведмедик? «Їсть кашу, ам-ам!»
- Як ведмедик їсть? *(Дитина може повторити: «Ам-ам!».)*

На наступному етапі в сюжетній грі має бути двоє відомих дитині героїв, наприклад, лялька і ведмедик. Підготуйте дві тарілки з «їжею».

- Покажи, де ведмедик їсть. *(Правильно показує на ведмедика.)*
- Покажи, де ляля їсть. *(Правильно показує на ляльку.)*
- Як ведмедик просить їсти? — Дай кашу, ам-ам! *(Дитина повторює за дорослим.)*
- Дай лялі кашу — «ам-ам!» *(Дитина повторює за дорослим.)*

Розширюйте розуміння дій за допомогою гри. Візьміть ляльку і додаткові предмети — посуд, ліжечко, машину.

- Хто це? — Ляля. *(Дитина відповідає відразу або повторює за дорослим.)*
- Що ляля робить? — Їсть. *(Може відповісти словом «ам-ам».)*
- А тепер що ляля робить? — Спить у ліжечку: «Ааа», засинай, ляле! Баю-бай, спить ляля.

- А тепер ляля йде ніжками, топ-топ. (*Дитина імітує ходьбу ляльки.*)
- Машина приїхала, бі-бі.
- Що ляля робить? — Ляля їде на машинці. (*Саджає ляльку в машинку.*)
- Що ляля робить? — Ляля спить. (*Кладе ляльку в ліжко.*)

Дитина швидко засвоює, як виконувати різні дії з однією іграшкою: «Погойдай, погладь, причеши, покоти, погодуй, потанцюй, поклади спати на ліжко».

За допомогою сюжетних ігор можна навчити малюка розуміти властивості предметів. Покажіть, де велика тарілка, де маленька. Посадіть різних за розміром героїв. Запитайте: «Де велика тарілка? Кому цю тарілку? — Татові-ведмедіку. — Де маленька тарілка? Кому цю тарілку? — Ведмедикові».

Такі ігри дають змогу швидко і наочно розширити словниковий запас дитини, активізують її активну увагу.

Фольклорні твори

Ми вже говорили про те, що в щоденному зверненні до малюка треба намагатись використовувати

прості фрази, виділяючи інтонацією потрібне слово. Звертали увагу на те, що дитині досить складно виділити з-поміж усього потоку мовлення потрібне слово і співвіднести його з предметом, його властивостями і функціями? У такому копіткому щоденному тренуванні малюк неусвідомлено збагачує словник, засвоює, як будуються фраза і речення, установлює закономірності зміни слова залежно від числа і відмінка іменника. І все це відбувається завдяки повторенню, тренуванням із дорослими.

Водночас у дітей є природне музичне сприйняття рідної мови. Малюки можуть ще не розуміти значення більшості слів, але неусвідомлено уловлювати мелодику і ритм мовлення. Тому їм корисно розповідати дитячі вірші, потішки, забавлянки, пестушки.

Серед дитячих віршів є такі народні забавлянки і потішки, які переходять від покоління до покоління. Потішки — це вид римованої тілесної гри з дитиною. Важливо не просто читати потішку, а фізично програвати її разом з малюком.

ЛАДКИ, ЛАДУСІ

Дорослий, стоячи навпроти дитини, виконує рухи її долоньками і примовляє забавлянку:

— *Ладки, ладусі, схожий (схожа) на татуся!*

Де тато?

— *На роботі там, там...*

Будує хату сам, сам, сам...
— Ладки, ладусі, схожий (схожа) матусю!
Де мама?
— Вдома там, там, там...
Кашу варить нам, нам, нам...
Каша смаченька,
Маруся маленька!
В. Ніколаєнко

ГОРОШОК

Гра розвиває м'язи пальців, мовлення дітей; залучає до розумового розвитку.

Починаючи з мізинця, перебирають пальчики дитини, примовляючи:

Горошок,
Бобошок,
Сивочка,
Курочка,
А той старий когутисько
Не хотів іти до дітиська —
Та шуп з ним до пса!

Під час повторного розігрування діти відповідають на запитання текстом забавлянки, повторюючи слова.

ЧУКИ, ЧУКИ, ЧУКИ, ЧОК

Чуки, чуки, чуки, чок,
Пішли дітки в таночок,
Пішли дітки в таночок,
Донька збила каблучок.
— Прибий, татку, каблучок,
Бо я хочу в таночок.

Лідія Компанієць

НАЛОВИЛА БАБА ЩУК

Чук, чук, чук, чук!
Наловила баба щук.
Роздивилась в казані —
То не щуки, а лини!
Чук, чук, чук, чук!
Наловив дідуньо щук.
Роздививсь у казані —
Знов не щуки, а лини!
Чук, чук, чук, чук!
Обійдемо і без щук.
А линки, а линки
Повминаєм залюбки!

Наталя Забіла

ОЙ ЧУК-ЧУКИ, ЧУКИ-НА

Ой чук-чуки, чуки-на!
Наша доня чепурна.
В неї на голівці
жовті чорнобривці,

і віночок з конюшини,
і намисто із шипшини,
і листок квасольки,
наче парасолька,
і широкий лопушок,
мов зелений фартушок!

Євген Гуцало

ГОРЩИК

В мами є великий горщик,
Мама в ньому варить борщик,
І такий смачний той борщик,
Що ми ладні з'їсти горщик.

Федір Петров

А МИ ЗВАРИМ БОРЩИКУ

Павлику, Павлику,
Йди нарви нам щавлику,
А ми зварим борщину
В череп'янім горщину,
Добре салом затовчем,
Почастуємо борщем.

Лідія Компанієць

НАПЕЧУ ОЛАДКИ

— Ладки дадки, ладки!
Напечу оладки, пишні та рум'яні.
— Для кого?
— Для Гані.

— Гушки, гушки, гушки!

Наварю галушки,

Білі та духмяні.

— Для кого?

— Для Гані.

— А що на заїжку?

— Казочку-потішку.

Лідія Компанієць

ПОТІШКА

Ладки, ладки, ладки!

Впав Мурко із кладки.

Хоч і не забився,

Мало не втопився.

Присів за лозою

Та й плаче сльозою.

Марина Павленко

ГУСИ

— Гуси мої, гуси, де були?

— В бабусі.

— Чим вас частували?

— Кашку нам давали.

— Як же ви бабусі

Дякували, гуси?

— Ми їй гелготали —

Пісеньку співали.

Василь Заєць

СКІЛЬКИ ДІТОК

— Голубчику, голубок,
Скільки в тебе діточок?
— Двоє гарненьких,
Двоє сіреньких,
Двоє слухняних,
Двоє старанних.

ЛАСЯ-ПАРАСЯ

— Лася-Парася,
Де була?
— У лісі.
— Що їла?
— Горісі.
— Чим кусала?
— Зубами.
— Куди клала?
— До мами.

Василь Марсюк

ГОРОБЧИК

Горобчику, горобчику,
Не ходи на дощичку:
Буде горло боліти,
Буде лікар ходити,
Не пускатимуть в садок
До малесеньких діток.

Марина Павленко

ЛЕЛЕКА

— Лелеко, лелеко, де ти був?
— Далеко!
— Що у тебе в скриньці?
— Малюкам гостинці!
Для Олі й Ликерки —
Солодкі цукерки!
Тетянці і Вові —
Пряники медові,
Горішки для Вані...
Всі ж вони слухняні.

ТАНЦЮВАЛА РІПКА

Танцювала ріпка з маком,
А петрушка — з пастернаком.
Комарі співали,
Мухи помагали.

ДОЩ ІДЕ, ДОЩ ІДЕ

Дощ іде, дощ іде,
Аж зі стріхи капає,
Комар з мухою танцює,
Аж підскакує.

Ольга Стрілець

ТАНЦІ

Танцювала риба з раком,
А петрушка — з пастернаком.

А квасоля —
Руки в боки
Та й у скоки-перескоки.
Ой чок-чок, ой чок-чок —
Ну й веселий гопачок!
Бараболька і буряк
Починають краков'як,
А цибулька в аркані
Аж підморгує мені.
Ой чок-чок, ой чок-чок —
А я собі — гопачок!

Платон Воронько

ЧИЙ БУДЕ ВІНОК

Візьмемося за руки,
Підемо на луки.
Там сплетем віночок,
Станемо в таночок.
Чий найкращий танок —
Той і візьме вінок.

ЖИВ-БУВ ДІД ТА БАБА

Жив-був дід та баба,
Була в них вівця,
Почнемо з кінця:
Жив-був дід та баба,
Була в них вівця,
Почнемо з кінця...

СКАЖУ ВАМ, ДІТИ, КАЗКУ

Скажу вам, діти, казку:
Приніс зайчик дров в'язку,
Поколов їх дрібненько,
Зварив кашу хутенько.
Кашка була солоденька,
Моя казка коротенька.

ІДЕ, ІДЕ ДІД, ДІД

Іде, іде дід, дід,
Несе, несе міх, міх.
Оттакий дідище,
Оттакий страшище!
Оттакий ногатий,
Оттакий рукатий,
Оттакий вусатий,
Такий бородатий!
Оттакий дідище,
Оттакий страшище! —
А я не боюсь!

КОНИК

Ходить коник по лужку,
По зеленім бережку.
Коник сам себе пасе,
Коник гривкою трясє,
Золота вуздечка — брень!
Золота підківка — дзень!

МАЛА БІЛОЧКА

Мала білочка
По ліщині скаче,
Шишки, горішки
У торбину мече.
Плаксивим дітям
Дала по лущпинці,
А чемним, гарним —
Те, що всерединці.

Марійка Підгірянка

КОТИК

Скочив котик,
Сів на плотик,
Миє ротик
І животик.
Він миленький
І чистенький,
Гарний Мурко
Мій маленький.

ПІШЛА КИЦЯ ПО ВОДИЦЮ

Пішла киця по водицю
Та й упала у криницю.
Пішов котик витягати:
— Давай, кицю, лапку
Та вилівай на кладку.

Сиди, кицю, грійся
Та нікого не бійся.

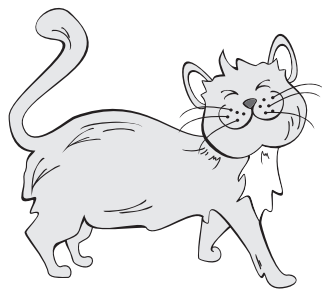
Марія Пономаренко

КИЦЯ

Люба кицю, мила кицю,
Муркай пісеньку для биця.
— Няв! Не хочу для бичка —
Не дає він молочка!

ОЙ, КОТУСЮ

Ой, котусю, котусю,
Займи нашу телусю
Та пожени на пашу —
Дасть молочка на кашу.

Українська народна пісня

КОТОЧОК

У нашого коточка
Вишивана сорочка,
Із ремінчиком штанці,
Вуса й носик в молоці.

ЗАЙЧЕНЯТКО

— Ой, маленьке зайченятко,
Де твоя домівка-хатка?
— В мене хатка за горбочком,
Під ялинкою й дубочком.

ДВА ПІВНИКИ

Два півники, два півники
Горох молотили,
Дві курочки-чубарочки
До млина носили.
Цап меле, цап меле,
Коза засипає,
А маленьке козенятко
На скрипочку грає.
Танцюй, танцюй, козуленько,
Ніженьками туп-туп.
Татусенько з матусею
Принесуть нам круп, круп.
А вовчок-сірячок
З лісу виглядає
Та на біле козенятко
Скоса поглядає.

ДВА ВЕДМЕДІ

Два ведмеді, два ведмеді
Горох молотили,
Два півники, два півники
До млина носили.
Цап меле, цап меле,
Коза засипає,
А горобчик, гарний хлопчик,
На скрипочку грає.

Українська народна пісня

Потішки стимулюють мовлення дитини, дають потужний емоційний поштовх завдяки спілкуванню і тілесній взаємодії.

Узагалі римований твір — це своєрідна «музична мова». Вірші та потішки спонукають позитивні емоції, малюк радіє грі звуків, що повторюються, намагається вимовляти склади.

Корисно розповідати потішки, перші невеликі вірші під час ритмічних фізичних дій, співвідносячи ритм з рухом, наприклад, піднімаючись по сходинках, розгойдуючись на гойдалці, під час стрибків. Малюк чує дзвінки рими, емоційно заражається веселою інтонацією дорослого і радіє своєму фізичному відчуттю, що в сукупності прискорює і стимулює мовленнєвий розвиток. Завдяки рими, повторенню складів, мелодії фраз посилюються емоційне сприйняття і розуміння сюжету.

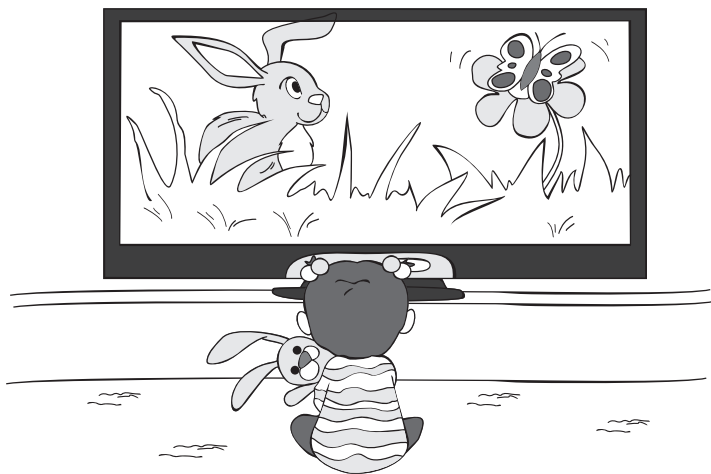
Змалку привчайте дитину до хороших літературних творів. Вона почне відчувати рідну мову, пройматися нею, що надалі стане основою грамотності.

Перегляд мультфільмів

До двох років уже багато малюків переглядають свої перші мультфільми. Дорослим хочеться порадувати свою дитину приємними словами: «Ходімо, я ввімкну тобі мультики». Напевно, багато хто пам'ятає, як у дитинстві ми з нетерпінням чекали перегляду мультфільмів вечорами, після школи або на канікулах. Спогади в кожного свої, але вони неодмінно схожі на очікування чудес, передбачення чарівливого і прекрасного моменту. Хіба це не диво: придуманий кимось світ стає реальністю, реальністю свідомості дитини, пробуджує її уяву, спонукає переживати і відчувати яскравіше, ніж у реальності?! Адже малюки буквально сприймають казкову історію у вигляді яскравого безпосереднього враження.

На сьогодні телебачення та інтернет пропонують безліч дитячих фільмів з різноманітними героями і сюжетами.

Особливо відповідально батькам слід вибирати мультфільм для малюків раннього віку, оскільки вплив перших фільмів на їхню психіку беззаперечний.

Як вибрати мультфільм, який буде корисним для дитини?

Розглянемо декілька основних категорій в аналізі дитячого фільму, які важливо враховувати батькам, вибираючи перші мультфільми. Для прикладів використовуватимемо вітчизняні мультфільми, оскільки більшість із них відповідають наведеним нижче критеріям.

1. Оскільки дитина ще маленька і щойно почала вивчати навколишній світ, то всі персонажі мають відповідати реальним предметам або істотам (тварини, люди, речі, жива природа). Не поспішайте відразу знайомити малюка з джинами, феями, космічними кораблями та ін. Хорошим прикладом є мультфільми «Терем-теремок», «Як стати великим».
2. Сюжет казки повинен бути доступний розумінню дитини.
3. Мультфільм має бути грамотно озвучений, за нормами тієї мови, якою ви спілкуєтесь у сім'ї. Це не лише стимулює мовленнєвий розвиток, але

й залишає в пам'яті дитини правильні зразки побудови речення і звучання слів рідної мови.

Правильне мовлення передбачає відповідність таким вимогам:

- ясність і простота висловлювання героїв (наприклад, мультфільми «Гуси-лебеді», «Кораблик»);
- відповідність діалогу і ситуації (те, що говорить героєм, має відповідати картинці). Прикладом мультфільму, який відповідає цій вимозі, може бути «Тараканище» за казкою К. І. Чуковського;
- вимова чиста і літературна, а не простомовна. На жаль, улюблений багатьма малюками яскравий мультик «Маша и медведь» містить саме такі вирази. Не дивно, що після перегляду цього мультика діточки часто копіюють характерні вигуки і жести ведмедя, замість того, щоб користуватися мовою; часто вимогливо покрикують «Дай, дай, дай, дай!» так само, як це робила Маша, замість того, щоб ввічливо попросити: «Дай, будь ласка»;
- важливо, щоб персонажі спілкувалися простими, але повними реченнями, як, наприклад, у мультфільмі «Алёнушка и братец Иванушка». Цьому критерію взагалі не відповідає мультик «Ну, погоди!», де герої вживають переважно вигуки;
- емоційний мовленнєвий супровід персонажів. Наприклад, у мультфільмах «Вовк і семеро козенят», «Грибок-теремок» герої вимовляють слова, інтонаційно підкреслюючи настрій.

Усі нові мультфільми дитина має переглядати разом з дорослими.

По-перше, ви можете коментувати відеосюжет і додатково сприяти розумінню мовлення. Візьмемо за приклад мультфільм «Терем-теремок». Скільки прекрасних моментів можна озвучити і збагатити лексичний словник дитини! «Ось мишка замісила тісто, пече пироги, а це прийшов півник із косою. А це зайчик стукає лапкою. Ось танцює жаба, а зайчик грає на балалайці. ... А це звірі будують новий теремок, він буде великим! Ведмедик пиляє дошки, півник рубає дрова, муха фарбує!..»

По-друге, ви можете запобігти дитячим переживанням і страхам. Адже малюк безпосередньо сприймає сюжет, співчуває героям, і через нерозуміння може злякатися, наприклад, ведмедя, який зруйнував теремок.

Своєчасні пояснення дорослих допоможуть уникнути подібних реакцій.

Окремо слід сказати про серію дитячих піснених мультфільмів, зокрема: «Антошка», «Рыжий, рыжий», «Два весёлых гуся», «Ми делили апельсин», «Приключения огуречика», «Дед Мороз и лето», «Трям», «Бременские музыканты», «Катерок», «Мама для мамонтёнка», а також інші пісні з мультфільмів. Дитина емоційно сприймає і легко засвоює музичний супровід і ритміку вірша.

Коли треба турбуватись батькам

Якщо дитина у 2–2,5 року не говорить або вимовляє зовсім мало слів, стурбовані батьки звертаються до фахівців. Мовленнєвий розвиток, як і загальний розвиток дітей, дуже індивідуальний, але й батькам треба знати нормативи й ознаки затримання розвитку.

Типовим мовленнєвим порушенням є неправильна звуковимова. Це закономірне явище властиве всім дітям раннього віку, коли малюки ледве вимовляють складні звуки, пропускаючи їх або замінюючи простішими. Найчастіше це язикові звуки [р], [л], шиплячі [ш], [ч], [ж], [щ] і свистячі [з], [с], [ц]. З природним щоденним тренуванням до чотирьох-п'яти років ці звуки стають «чистішими».

Іноді порушення звуковимови пов'язані з неправильною будовою артикуляційного апарату, наприклад, верхньої губи, щелепи (неправильний прикус), або неправильної будови зубів. Якщо до трьох-чотирьох років у дитини зберігаються стійкі порушення звуковимови, слід звернутись до логопеда. Спеціально дібрані вправи дають змогу визначити причину і виправити наявні недоліки.

Оскільки дитина 2–2,5 років тільки вчиться будувати речення, сполучати фрази, то цілком природним буває спотворення граматичних конструкцій, зміна

порядку слів у реченні, помилки у відмінюванні. Важливо спостерігати, чи поліпшується в малюка з часом граматична чіткість, чи є позитивна динаміка. Різноманітні граматичні спотворення можуть тривати до 5 років. Важливо давати час дитині на усвідомлення своєї думки, на пошук і добирання потрібних слів, на конструювання речень.

Труднощі в опануванні мовлення можуть виникати в дитини у разі зниження слуху. Інколи внаслідок внутрішньоутробних патологій, пологових травм, інфекцій після народження в малюка можуть виникати певні складнощі, що впливають на психо-мовленнєвий розвиток загалом. Діти одного-двох років лише починають опановувати рідну мову, тому батькам у цей період важливо звертати увагу на такі чинники:

- чи виконує дитина прості інструкції;
- чи уважно дивиться на дорослого, коли той до неї звертається;
- чи може наслідувати прості склади;
- чи намагається малюк за допомогою простих слів звернутися до дорослого;
- чи розуміє звернене до нього мовлення.

Якщо ви помітили подібні труднощі, якщо малюк мало радіє спілкуванню з дорослим або він занадто неспокійний — зверніться до фахівця. Чим раніше буде виявлено справжню причину, тим легше буде її усунути. Лікувальні заходи і систематичні заняття допоможуть у цьому.

Гра посідає особливе місце в розвитку малюка, і це не випадково. Іноді дорослі хибно вважають, що дитяча гра — це вид розваги. Навпаки — гра у дорослих має несерйозний характер, тоді як гра в дитини — це основний вид розвитку і пізнання навколишнього світу. Згадайте: як уважно стежить за рухом машинки однорічний малюк, як зосереджено діти перекладають «кашу» в тарілочку, наслідуючи маму на кухні. Ігрова діяльність має свою динаміку, властивості, і за нею можна робити висновки про рівень розвитку малюка. Діти вважають, що ми, дорослі, граємо у свої ігри, і тому вони завжди бажають приєднатися до нас у ролі помічників.

Період розвитку дитини до трьох років характеризується предметно-маніпулятивною ігровою діяльністю. У цьому віці діти опановують прості базові дії з предметами. Малюки перекладають дрібні предмети в різні форми, нанизують кільця на пірамідку, будують вежі з кубиків, обожують стукати і видобувати звуки з різних предметів. У маніпулятивній грі дитина пізнає колір і форму, може співвідносити вагу, порівнювати відчуття від дотику до поверхні предметів.

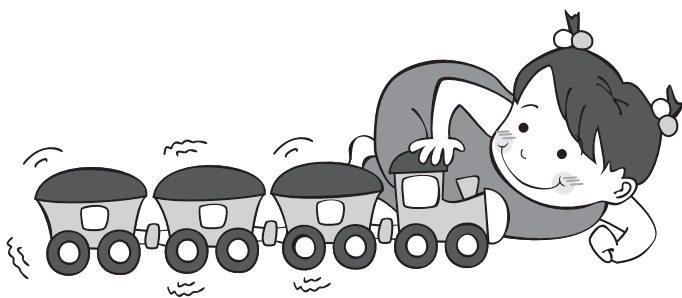
Батькам і близьким завжди хочеться побалувати малюка різноманітними іграшками, вибір яких зараз дуже великий. Не поспішайте купувати все відразу, поставтесь вибірково до кожної нової гри. Як уважно ми ставимось до раціону харчування дитини, стежачи за її фізичним здоров'ям, так само вдумливо й усвідомлено треба вибирати іграшки. Не давайте дитині всі іграшки відразу і без розбору. Бажано розміщувати ігрові матеріали так, щоб малюк не перенаситився від кількості ігор, щоб іграшка залишалася помітною в кімнаті. Інакше дитині буде складно зосередитись лише на одній грі, тому увага постійно перемикатиметься з однієї гри на іншу.

Існує безліч іграшок-аналогів, які копіюють «дорослі» предмети, наприклад, потяги, автомобілі, пральні машини та інші побутові предмети, робочі інструменти. Окрім ігор-аналогів намагайтесь добирати простіші ігрові посібники, які не мають певного призначення. Скільки можливостей для творчості

та уяви дають звичайні дерев'яні кубики! В одній грі вони можуть стати поверхами високого будинку, в іншій — стільцями і столами, за якими можна розмістити ляльок, а ще кубики легко перетворюються на вагони довгого потяга, вежу, яка з шумом падає на підлогу. Такі ігри просто незамінні для розвитку дитячої уяви і творчості.

Та як не намагаються батьки вибрати правильні і розумні іграшки, дитина часто віддає перевагу «дорослим» предметам. Коли малюк бере інструмент — чи то викрутку, чи ополоник, — своїми діями він прагне бути схожим на дорослих. Не забороняйте вивчати і грати з цими предметами, якщо вони безпечні. Малюк починає наслідувати, що, безумовно, дає якісний поштовх його розвитку. Хваліть дитину за її перші спроби зробити «як мама».

Легко помітити, що діти одного-двох років — ніби маленькі мавпочки, які весь час наслідують оточуючих. Завдяки цьому малюки починають спілкуватись, поповнюють свій словниковий запас. У дитячому

колективі, наслідуючи однолітків, малюк набуває простих навичок самообслуговування. Так дитина може навчитися тримати ложку, користуватися горщиком.

Зверніть увагу, що дворічній дитині вже можна прищеплювати перші правила. Якщо малюк узяв телефон і стукає ним об підлогу, скажіть: «Це не іграшка, телефоном не грають». Такими ж «не іграшками» стануть праска, градусник, комп'ютер і все те, що ви вважаєте небезпечними предметами. Озвучте таке правило спокійно і строго: «Є предмети, якими не грають, це дорослі предмети». Дитина досить швидко навчиться орієнтуватися і довіряти батькам у таких питаннях. Так само можна визначити місце, де можна малювати, а де ні: «На папері, в альбомі можна малювати, а на стіні, у книгах — не можна».

Прогресивні технології в руках малюків

Сьогодні нікого не здивуєш фразою, що «сучасні діти мало не від народження освоюють техніку краще, ніж багато дорослих». Такі висловлювання доводиться чути від різних батьків, неначе залучення до прогресивних технологій є мало не показником інтелектуального розвитку. Дуже часто

здатність дитини швидко опановувати техніку дорослі підмінюють поняття психологічного розвитку. Любі батьки, будь ласка, не перебільшуйте! Думка про корисність сучасної техніки стала настільки поширеною, що чимало батьків ніякують, якщо їхній малюк не грає, наприклад на планшеті. Будь ласка, дайте собі відповідь на питання: «Що дає така гра дитині?».

Як свідчить досвід, заміна звичної гри дітей раннього віку грою на комп'ютері може знизити темпи мовленнєвого і загального розвитку. Наприклад, групові заняття, які ми проводимо в центрі розвитку, відвідував хлопчик двох з половиною років. Одного разу на занятті ми запропонували йому скласти картонний пазл. Ми дуже здивувалися, коли малюк спробував пересунути шматочок пазлу своїм вказівним пальцем, торкаючись до картонної частини, начебто перед ним була сенсорна панель телефону. Дитячі розвивальні комп'ютерні ігри не охоплюють усіх аспектів дитячої психіки. Ба більше, комп'ютерні ігри позбавляють важливої в цьому віці умови — спілкування з дорослим.

Безумовно, розвивальні комп'ютерні ігри навіть для найменших можуть сформувати певні навички, наприклад, розвинути зорово-моторну координацію, збагатити словниковий запас.

Однак такі ігри можуть лише доповнювати загальний розвиток, але не навпаки. Звісно, у наш час досить складно уявити сім'ю без комп'ютера і телефону, і ми не намагатимемось змінити вимоги часу. Проте оберігайте малюка від випереджального техногенного впливу на його психіку, нормуйте час занять за комп'ютером і не підміняйте спілкування з дорослими грою із запрограмованою машиною.

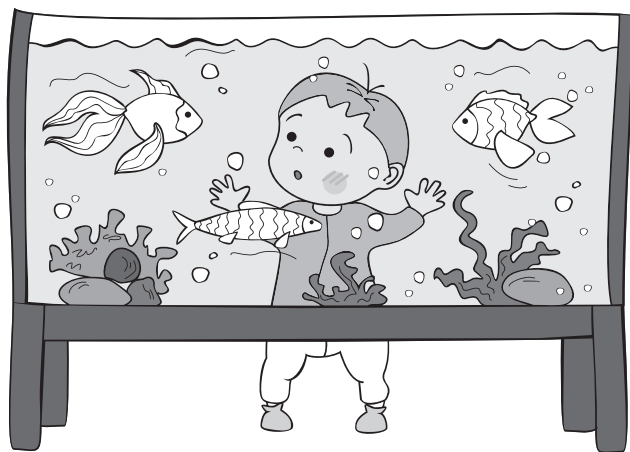
Гра як спостереження

Першим найбільш природним неусвідомлюваним процесом дитини є спостереження. Тож не випадково малюки другого року життя, граючи з різними предметами, так уважно розглядають іграшки. Спостереження дітлахів не є умоглядним. Воно має активний характер. Дитина досліджує предмет за його фактурою і формою, намагається виконати практичні дії. Під час такого активного спостереження дуже важливо, щоб дорослі навчилися відчувати, коли малюк зосереджений. Таке поглинання та інтерес бажано охороняти і, за можливості, стимулювати. Не перебивайте цікавість власними вигуками, не поспішайте з роз'ясненнями. Заохочуйте інтерес своїми запитаннями, робіть павзу, і коли малюк запитально погляне на вас, відповідайте.

Наприклад, ваша дитина дуже уважно спостерігає за рибками в акваріумі. Підтримайте її зацікавленість своїм запитанням: «Що це таке?», «Хто плаває?». Тут важливо дотримуватися тих рекомендацій, про які ми говорили вище. Не ускладнюйте зайвими словами свої запитання і не поспішайте з відповідями. Запитуйте просто, дайте час подумати, тоді ви побачите, як малюк старанно рухає губками в пошуках відповідного звука або слова для відповіді. Дайте можливість відповісти малюкові першим, а потім повторіть правильно. Наприклад: «Так, це рибки. Рибки плавають, буль-буль».

Як уже було зазначено, перша дитяча гра — це спосіб дослідження навколишнього світу. Вибираючи іграшку, поміркуйте: чи стимулюватиме вона таке пізнання. Батьки часто прагнуть придбати для свого

малюка мало не весь набір іграшок — від брязкалець і пірамідки до складних конструкторів і роботів-комах. Дійсно, іграшка знайомить дитину з навколишнім світом, розвиває її мислення та уяву. Проте часто батьки помічають такий парадокс: удома є безліч іграшок, а малюк наполегливо вигадує собі нові, використовуючи «дорослі» предмети. Не поспішайте багато чого купувати. Дайте змогу дитині залучити свою фантазію, граючись із предметами-замінниками. Змалку заохочуйте розвиток образного мислення та уяви дитини.

Наслідування — теж вид дослідження

Малюки до трьох років усіляко наслідують дії дорослих, якщо попідруч трапляється відповідний «дорослий» предмет. Це може бути віник чи пиломок, лійка чи викрутка. Гра малюків до трьох років ще не може називатись сюжетно-рольовою, коли дитина залучається за допомогою гри до діяльності дорослого. Лише після трьох років таке копіювання перетворюється на складну рольову гру. У ній дошкільник програватиме моделі соціальної поведінки, слідуватиме правилам, скористається

атрибутами різних професій, ускладнюватиме і придумуватиме свій сюжет.

Діти одного-двох років використовують «дорослі» предмети, тому що, по-перше, вони наслідують побачену дію, а по-друге, це спосіб дослідити цей предмет. Потім такий досвід дитина переноситиме на інші предмети, маніпулюватиме вже відомим способом з незнайомими предметами. Наприклад, малюк навчився грати паличками на ксилофоні. За деякий час він випадково бере для гри олівці та починає стукати ними об книгу чи об двері. На перший погляд, нічого складного. Насправді, здатність перенести спосіб дії є важливим показником розумового розвитку дитини. Малюк зростатиме, ускладнюватиметься його діяльність, проте здатність до логічного перенесення завжди залишиться якісним показником здатності до навчання.

Гра як перший спосіб соціалізації

Гра як вид діяльності ускладнюватиметься в міру дорослішання дитини. Та незважаючи на уявну простоту перших ігор малюка, вони мають велике значення в розвитку психіки людини. Однією з таких ігор, наприклад, є гра в хованки. Малюк затуляє

долоньками своє обличчя і терпляче з посмішкою чекає, коли мама його знайде та скаже: «Ку-ку! Ось де Мишко!». Дитина може ховати маму, накидаючи на неї хустку, або ховати іграшку. У цій простій грі малюк учиться грати за певними правилами, яких він, звісно, ще не усвідомлює. Гра дає насолоду від очікування зустрічі з мамою, від спілкування і самого пошуку, але все-таки це гра за певними правилами. Засвоюючи й ускладнюючи такі правила, дитина вчиться управляти собою, виробляє стереотипи поведінки, прийнятої в дорослому світі.

До речі, гра в хованки — це прекрасне заняття для розвитку мовлення. Наприклад, шукаючи свого малюка, коментуйте: «Де Ваня? Не бачу. Може, на ліжечку? Немає Вані на ліжечку. Може, під столом? Теж немає. А може, він на стільці? Ось Ваня!». Так, за допомогою гри малюк почне усвідомлювати прийменники *на, під, за, біля*. Іншого разу грайте в хованки і запитуйте у м'яких іграшок: «Слонику, ти не бачив Ваню? Де Ваня? Не бачив». Похитайте головою слоника, малюк напевно підглядає за вами в цей момент і запам'ятовує, як ви спілкуєтеся з тваринками. Запитуйте в такий спосіб у іграшок, поки хтось «не відповість» і не знайде Ваню. Таке спілкування не лише розвеселить дитину, але дасть їй приклад, як ставити запитання, як по черзі грати в хованки. Згодом малюк наслідуватиме вас, шукатиме і запитуватиме у своїх іграшок, де мама.

За допомогою гри дитина засвоює правила, відбувається її первинна соціалізація, стимулюється мовленнєвий розвиток.

Ігрові вправи для розвитку сенсорної сфери

Як було зазначено, перша гра дитини спонукає допитливість і безпосереднє бажання все досліджувати. Якщо поспостерігати за грою малюка, можна побачити, що він уже справжній дослідник. Малюки люблять заглядати в шафи, вивчати, що лежить чи стоїть на полицях, відкривати шухляди і діставати звідти всі речі. Дитина може довго розглядати іграшки, кидати їх, визначати на смак, ховати, стукати ними. Така поведінка не результат незнання, а, швидше, лише спосіб з'ясувати всі властивості предметів. Коробка може відкриватися, ховати іграшку, шарудіти; кулька може падати, стрибати, котитися, бути м'якою, поміщатися в коробку; книга розгортається, шелестить, містить картинки; машинка котиться, тягнеться за мотузочкою, стукає, якщо вдарити нею.

Уявлення про навколишній світ і властивості предметів можна отримати не лише шляхом практичних дій, а й завдяки нашим органам чуття (зору, дотику, слуху, смаковим і нюховим рецепторам).

Ігри для розвитку дотикових (тактильних) відчуттів

Для розвитку дотикових відчуттів стануть у пригоді предмети, виготовлені з різних матеріалів. Головне в цій грі — сфокусувати увагу саме на тактильних відчуттях. Наприклад, можна виготовити книгу з різних клаптів тканини, щоб дитина мала змогу помацати м'яку і гладку, шорстку, пухнасту, грубу тканину. Використайте оксамит або велюр, льон, шовк, повсть, атлас — усі клапті тканини виріжте однакової форми і прошийте. Малюкові сподобається перегортати таку книгу.

Приготуйте заздалегідь коробку з кульками з різного матеріалу. Це можуть бути: гладкі кульки для настільного тенісу, волоські горіхи, каучукові м'ячики-стрибунці, дерев'яні кульки, також підійде поролоновий іграшковий ніс клоуна. Проріжте отвір у кришці коробки, і нехай малюк кидає в неї кульки. Така приємна вправа сприятиме тренуванню сенсомоторики.

Забавні мішечки можна виготовити, використовуючи надувні кульки з різними наповнювачами. Насипте в першу кульку крохмаль, у другу — гречану крупу, в третю — горох або великі боби. Міцно зав'яжіть кульки різнокольоровими нитками. Дитині буде цікаво порівнювати свої відчуття, розтягувати кульки.

Ігри з водою — одне з найулюбленіших занять малюків. Діти можуть годинами переливати воду, кидати в неї невеликі іграшки або камінці. Організуйте простір для таких ігор і приготуйте всі необхідні матеріали (церату, основну ємність із теплою водою, пластмасові склянки або коробочки, ліжку, ложки різних розмірів). Таке заняття сприяє емоційній розрядці, діє заспокійливо.

Змайструйте паперовий мінібасейн, у якому розчиняться барвисті плями. Візьміть цупкий білий папір — картон або ватман. Відігніть з чотирьох сторін краї на 2–3 см. Вилийте стільки води, щоб вона трохи покривала всю поверхню. Басейн для малювання готовий. Тепер нехай дитина пальчиками ставить плями. Вони розтікатимуться по воді, перемішуватимуться, утворюватимуть нові чарівні відтінки.

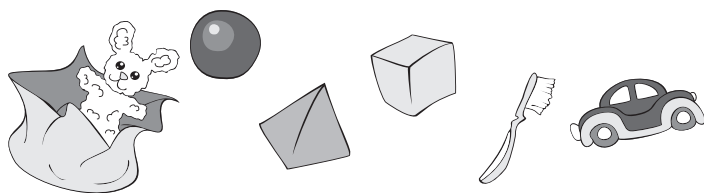
Малювання, як і ігри з водою, дають сильне зорове враження дитині, стимулюють тактильні відчуття. Для малюків другого року життя підійде малювання пальчиковими красками, восковою крейдою або фломастерами.

Для того щоб тренувати тактильні відчуття, зробіть «чарівний мішечок» з непрозорої тканини. Покажіть малюкові декілька відомих, різних за формою предметів (плюшевий зайчик, машинка, щітка, кулька, кубик). Дайте дитині по черзі кожен з предметів і опишіть їх: «Кулька кругла, гладка. А це машинка, важка, залізна. У ній є колеса, які крутяться. А ось пухнастий зайчик, у нього м'яка шерсть. Це кубик, він твердий».

Тепер сховайте всі предмети в мішечок і покажіть, як грати в гру: «Що мені попалося? Щось м'яке, пухнасте. Напевно, це зайчик!». Тепер нехай малюк сам занурить свою ручку в мішечок і відгадає, що там заховано.

У домашніх умовах можна виготовити корисну гру для пальчиків — тренажер застібок. Для цього виберіть середню за розміром м'яку іграшку, наприклад собаку. Пришійте до кожної лапи застібки: до передніх лап — гудзик і петельку, до задніх — липучки. На спинці акуратно пришійте змійку-блискавку, на вуха — великі магнітні кнопки. Така іграшка обов'язково сподобається малюкові, він зможе пристібати лапки і вуха собачки одне до одного, робитиме своєрідний «масаж» змійкою-блискавкою.

Ігри для розвитку пропріоцептивних відчуттів

Пропріоцептивні відчуття — це відчуття тіла, які виникають завдяки нашій м'язовій системі. Усі заняття

на розвиток загальної і дрібної моторики сприяють формуванню пропріоцептивного відчуття, усвідомленню свого тіла в просторі. Такі ігри та вправи описано в розділі «Розвиток загальної моторики».

Ігри для розвитку слухових відчуттів

Для розвитку слухових відчуттів треба звертати увагу дитини на звуки навколишньої природи, побутові шуми, на звуки дощу, плескіт води, спів птахів на вулиці, шум вітру, шелест листочків та ін. Малюк навчиться за звуками розрізняти зовнішні фізичні явища, що відбуваються.

Існує безліч спеціально дібраної класичної музики для дітей, дитячих пісень, які розвивають не лише слухове сприйняття, але й впливають на емоційну сферу. Виберіть декілька мелодій, послухайте їх разом з малюком, придумайте відповідні описи й асоціації з мелодією. Добре, якщо дитина також матиме свій перший набір музичних інструментів. Малюки дуже люблять дзвінки, ударні, шумові інструменти. Підійдуть ксилофон,

дзвіночки, барабани, клаксони, сопілочки, маракаси, ложки, дитячий синтезатор. Прослуховуйте ритмічну музику, навчайте дитину прислухатися до ритму. Влаштовуйте музичні ігри, проводьте концерти всією сім'єю.

Ігри для розвитку зорових відчуттів

Завдяки зоровим відчуттям малюк на другому році життя вчиться орієнтуватися в просторі, порівнює предмети за розміром і формою, розрізняє кольори.

➤ Геометричні вкладиші Монтессорі

Геометричні вкладиші зазвичай містять від 3 до 6 різних фігур. Спочатку малюки хаотично витягують і вставляють фігури. Перші спроби будуть хибними, адже дитина ще не має уявлення про форму. Саме тому початковий етап називають етапом «спроб і помилок», коли малюк багаторазово тренується та розгадує, як «працює» така гра.

Відкрийте два вкладиші контрастних за формою фігур, наприклад, кола і зірочки. Запитайте, де віконце для кола. Витримайте павзу — нехай малюк погляне і порівняє віконця. Можливо, він покаже

пальчиком або спробує вкласти фігуру на місце. Згодом він зрозуміє закономірність гри і почне самостійно діставати та вкладати фігури.

Існують більш складні варіанти геометричних вкладишів, але вони будуть актуальні значно пізніше. Однорічним малюкам не слід пропонувати розрізані на частини фігури-вкладиші або вкладиші з декількома неконтрастними фігурами (рівнобедрений, рівносторонній, нерівносторонній трикутники).

➤ **Такого самого кольору**

Не поспішайте вивчати з дитиною назви кольорів. Спочатку треба допомогти виділити і побачити цю властивість предметів. Для цього пограйте в гру «Дай такого самого кольору». Використайте, наприклад, набір дитячого посуду (червону і синю чашку, червону і синю тарілку). Продемонструйте дитині цю гру. Візьміть, наприклад, червону чашку і запитайте: «Де тарілка такого самого кольору?». Тепер візьміть навмисно синю тарілку, поставте її поруч, скажіть: «Не підходить!». Візьміть червону тарілку і запитайте в дитини: «Підходить?». Малюк відповість ствердно. Інтонацією підкажіть, що тепер він має рацію: «Так, підходить, такого самого кольору!». Наступного разу дитина може шукати предмет такого самого кольору самостійно, а ви допоможіть їй організувати гру. Попросіть: «Дай такого самого кольору». Ця гра допомагає визначити дитині колір як властивість предмета.

➤ **Такий самий, як...**

Після багаторазового повторення і засвоєння гри «Дай такого самого кольору», почніть використовувати назви кольорів та їх порівняння-асоціації. Наприклад: «Цей м'ячик зелений, як огірок. А цей — жовтий, як лимон». Дитина вже має стійкий зоровий зразок «зеленого огірка», «жовтого лимона». Спочатку колір асоціюватиметься з цими предметами, але після багаторазового повторення використання слів-порівнянь стане вже зайвим.

➤ **Кубики**

Кубики або дерев'яні будівельні конструктори сприяють не лише формуванню навичок дрібної моторики, але й дають перші уявлення про розмір. З них легко побудувати високу вежу або довгий потяг. Малюки можуть ставити кубики один на одній і потім навмисно їх розкидати. Не забороняйте дитині руйнувати вежу або будівлю. Їй необхідно спостерігати, як падають кубики, чути звуки падіння. Поступово малюк припинить розкидати кубики, його гра ускладниться. Дитині буде цікавіше не руйнувати, а будувати.

Побудуйте дві різні заввишки вежі. Запитайте, де висока, а де низька. Намагайтеся інтонаційно наголосити слова *висока* і *низька*.

➤ **Малювання**

Завдяки заняттям малюванням дитина отримує яскраві зорові відчуття. Малюкам від року до трьох можна запропонувати малювати пальчиковими фарбами або медовою аквареллю. Такі фарби мають певну текстуру та яскраву колірну гамму. Працюючи з ними, дитина отримує сильні емоційні враження.

Привчайте малюка до правила, де можна малювати, а де не можна. Покажіть, що є папір, на якому малюють. Доберіть аркуші, зручні за розміром. Якщо дитина рухлива і за столом займатися ще не звикла, візьміть великий аркуш ватману і запропонуйте малювати на підлозі. Також стане в пригоді рулон старих шпалер.

Під час купання можна запропонувати малюкові малювати пальчиковими фарбами. Змочіть аркуші паперу і приклейте їх на стіну ванної кімнати. Малюйте дощик — нехай малюк ставить цяточки і спостерігає, як стікають кольорові потоки.

Для занять малюванням підвісьте на рівні очей дитини канцелярську дошку. Малюк зможе багаторазово малювати кольоровими фломастерами на ній, стирати губкою, водночас тренуючи свої пальчики. Є також захопливі водні килимки, на яких малюють мокрими пальчиками або спеціальними фломастерами.

➤ Нанизування кілець на піраміду

Пірамідка є однією з перших іграшок, яка захоплює дитину і знайомить її з різними величинами предметів. Спочатку малюк може грати з кільцями, просовувати великий або вказівний палець в отвір. Дитина наслідує маму і легко знімає кільця, нанизує їх без урахування розміру. Не поспішайте виправляти її в цьому. Нехай гра ускладнюється в міру дорослішання малюка. Награвшись і опанувавши нанизування, він учитиметься зіставляти кільця за величиною. Покажіть дитині найбільше і найменше. Потім запитайте, де велике кільце, а де маленьке.

Поняття про величину формується під час порівняння двох предметів. Якщо поруч не лежить менший предмет, дитина не зможе визначити, який за розміром більший. Тому так важливо пропонувати контрастні за розміром фігури. Виберіть два різні кільця і дайте змогу дитині самій назвати, які вони завбільшки. Запитайте: «Де велике кільце? А де маленьке?», «Яке це кілечко? А це?». Важливо, щоб дитині не впадали в око зайві деталі та не відволікали її увагу в цей момент. Тому перші пірамідки мають бути невеликими і складатися з трьох-чотирьох кілець.

➤ **Каструлі, кришки, коробки**

Малюкам дуже подобається грати «дорослими» предметами, особливо хатнім кухонним приладдям. Запропонуйте дитині три-чотири каструлі — нехай добирає відповідні за розміром кришки. Можна взяти картонні або пластикові коробки різних розмірів. Дитина із захопленням кладе один предмет в інший, ховає всередині іграшки, складає коробки одну в одну.

➤ **Частини і ціле**

Для розвитку зорового сприйняття приготуйте розрізані зображення яблука, м'яча, будинку або іншого знайомого предмета. Малюк учиться співвідносити та об'єднувати дві частини в ціле. Для дітей старшого віку гру можна ускладнити — створити пазл, розрізавши картинки на чотири і більше частин.

➤ **Тематичні картинки**

На сьогодні продається багато різних тематичних карток із зображенням груп предметів — тварин, транспорту, меблів, овочів, професій та ін. Розглядання тематичних картинок розширює словниковий запас дитини, знайомить з навколишніми предметами. Пошийте для цієї гри килимок із кишеньками, у які можна вкладати картки за тематичними групами. Його можна повісити в ігровій дитячій кімнаті.

Ігри для розвитку смакових і нюхових відчуттів

Для розвитку смакових і нюхових відчуттів можна використати натуральні ароматні матеріали. Щоб було зручніше, розкладіть по коробках листочки свіжої м'яти, ароматні квіти, запашні трави, невеликий шматочок шкірки лимона або апельсина, корицю, ванільний цукор, мускатний горіх, гвоздику, зерна кави та інше.

Ба більше, привертайте увагу дитини на кухні під час приготування їжі. Нехай куштує різну зелень, деякі свіжі овочі та фрукти. Запропонуйте понюхати, як пахнуть сире тісто, морква, домашнє печиво, свіжий хліб.

Під час їжі називайте смаки: «кислий лимон», «солонка груша», «солоне печиво», «соковитий виноград».

Вплив сім'ї на формування особистості дитини

Поповнення сім'ї пов'язане з великими очікуваннями, з усвідомлюваними і неусвідомлюваними сподіваннями на майбутнє дитини, з історією сім'ї, з досвідом її предків і багатьма внутрішніми настановами батьків. І ось трапляється диво — у сім'ї з'являється малюк. Народження дитини дарує нові почуття батькам, наповнює їхнє життя іншим сенсом. Ба більше, батьки змінюють заведений раніше спосіб життя. Розширюється їхня взаємодія з іншими членами родини, сім'я збагачується новим досвідом і новими стосунками.

До народження першої дитини майбутні батьки, як правило, спонтанніші у своїх вчинках і щоденних звичках. Якщо народжується первісток, батьки багато в чому ще не готові до повсякденної відповідальності, адже догляд за немовлям вимагає певного досвіду, якого в них ніколи не було. Ця ситуація додає родині невпевненості та тривожності. Батьки починають більше підпорядковувати свої потреби потребам малюка.

І ось малюк зростає, починає ходити, стає не таким безпорадним і фізично залежним. Тепер увага батьків фокусується на процесі навчання і виховання дитини. Коли малюкові виповнюється від одного до трьох років, вони мають змогу більше дізнатися про його характер. Поступово змінюються потреби дитини, які можуть задовольнити батьки.

Спостерігаючи за своїм однорічним малюком у нових ситуаціях, батьки пізнають його індивідуальність, внутрішній світ, що формується; бачать неповторні реакції дитини. Формується характер, коли малюк демонструє не лише допитливість, але й своє ставлення до ситуації, індивідуальний інтерес і бажання.

Чимало батьків відчувають велику відповідальність, розуміючи, що від їхнього впливу, правильного

виховання, гарного навчання й опіки цілком залежатимуть характер дитини і навіть її доля. Цікавим є той факт, що в одній і тій самій сім'ї, незважаючи на однаковий підхід до виховання, найчастіше двоє і більше дітей зростають різними за характером. Є приклади, коли в соціально неблагополучній сім'ї зростали талановиті діти або, навпаки, у благополучній — «важкі».

Звісно, чинників, що впливають на характер, багато. Важливо розуміти, що формування характеру й особистості дитини — це обопільний процес. Роль дорослих, таким чином, дуже важлива. Тому бути батьками означає не лише одnobічно впливати на свою дитину, повчаючи і виховуючи, а й зважати на те, як сприймає будь-яку ситуацію сам малюк.

Досліджуйте характер своєї дитини, намагайтесь щоразу зрозуміти, що спонукає її до певних вчинків у новій ситуації. Відкрита батьківська позиція дасть вам природне розуміння своєї дитини, а дитині — глибоку довіру до вас.

Разом з малюком ви, батьки, прожили досить непростий період немовляти і тепер можете більше довіряти своїй інтуїції, внутрішнім імпульсам. Тож будьте більш безтурботними, безпосередніми і відкритими. Поводьтесь з малюком спонтанно, грайте разом з ним, залучайте до гри інших членів сім'ї; перетворюйте навіть звичайні заходи на захопливі заняття.

Тоді рутинні справи щоразу ставатимуть лише фоном для цікавого спілкування між усіма вами.

Знайомте дитину зі своєю родиною, з тим, як спілкуються всі члени сім'ї між собою. Демонструйте на власному прикладі, як потрібно проявляти свої емоції. Не бійтесь займатися своїми справами і залишати малюка поруч. Привчайте дитину до того, що у батьків є важливі дорослі справи, тому вона недовго може бути їхнім помічником і спостерігачем. Це дасть змогу відволіктися від постійного контролю і опіки над дитиною; зменшить природну в такому віці егоцентричну позицію малюка, коли все обертається навколо його потреб.

Відкритість батьків — це також уміння надавати дитині можливість набути власного досвіду. Як батьки, ви можете знати, що добре, а що погано для малюка, як краще йому поводитись. Наприклад, дитина закінчила малювати і несе вам скляночку з брудною водою. Ви бачите, що вода ось-ось розхлюпається. Надайте дитині змогу набути її власного досвіду, тобто спокійно поставтесь до будь-якого наслідку. Якщо малюк акуратно принесе склянку з водою, у нього закріпиться позитивне відчуття своєї самостійності, а ви обов'язково похвалите за акуратність. За негативного результату, наприклад, вода вихлюпнулася на малюка, ви можете побачити несподівану реакцію дитини — образу або засмучення. Будьте готовими до таких реакцій, сприймайте їх спокійно.

Навчіться помічати в різних ситуаціях корисний досвід, адже дитина зіткнулася з переборними складнощами і може навчитися виправляти ситуацію. Досвід подолання труднощів не менш важливий, ніж досвід успішності. По-перше, малюк дізнався, що зі склянки може вихлюпнутися вода, тобто наступного разу він намагатиметься краще контролювати себе. З іншого боку, він побачив, як з'являється брудна пляма на одязі. Підкажіть дитині, що в такому разі слід переодягтися. Можете показати, що одяг перуть — і потім він стає чистим. Дозвіл на труднощі також зміцнює самостійність дитини.

Приймаючи зі свого батьківського боку негативні емоції малюка, ви і його навчаєте стримувати їх. Таке прийняття формує почуття базової довіри, яка стане внутрішньою опорою людини, яка дорослішає, дасть їй віру в себе, подарує цікавість до життя в усіх його проявах і сформує здатну адаптуватися психіку.

Отже, говорячи про виховання дитини, ми з'ясували, що дитина — це не просто об'єкт педагогічного впливу. Вона сама є активним суб'єктом свого життя, має індивідуальні особливості, переваги, право на вибір. Якщо батьки зрозуміють, що формування особистості дитини — це обопільний

відкритий процес, виховання стане для всієї сім'ї творчістю, живим спілкуванням, яким насолоджуватимуться всі учасники. Незважаючи на можливі складні ситуації, які так чи інакше трапляються в житті, безумовне батьківське прийняття дасть можливість дитині відчувати довіру до дорослих, не боятися робити власний вибір.

Самостійність дитини

Щойно малюк починає самостійно рухатись, багато батьків помічають цікаве протиріччя. З одного боку, дитина залишається ще дуже залежною від мами та її опіки. Вона повсякчас стежить, чи поруч матуся, на майданчику соромиться чужих дорослих, ховаючись за мамині коліна. Водночас малюк намагається проявити першу самостійність: прибирає руки дорослого, щоб той не допомагав одягатися, говорить: «Я сам!». Він часто протестує, заперечує, відмовляється. Дитина може стати неслухняною, капризувати, довго пхикати, аби ні за що не погодитися з проханням або допомогою.

Така поведінка називається негативізмом, і спрямована вона на відстоювання свого права на самостійність. Батькам у цій ситуації важливо розуміти, що така самостійна поведінка — це перші паростки вольових рішень, перше відділення себе від мами,

перше «Я». Як не дивно, з негативізмом не треба боротися, а, навпаки, треба стимулювати самостійність малюка. Запропонуйте дитині «самостійно з'їсти суп», «самостійно почитати книгу», «самостійно намалювати картинку». Попросіть її взути черевики, наголошуючи на самостійності: «Тільки сама». Навіть якщо ви одночасно допомагатимете дитині взуватися, вона буде впевнена, що робить це без вашої допомоги. Важливо не те, чи самостійна дія, а визнання дорослим права на самостійність.

У когось із дітлахів такий період самостійності і негативізму минає легко і безконфліктно. Такі «тихі» малюки можуть зрідка наполягати на своєму рішенні, тому необхідно підтримувати їх прагнення до самостійності. У деяких дітей прояв самостійності доходить до різких протестів і капризів, регулювати таку поведінку дорослим стає складно. Пропонуйте малюкові вибір. Оскільки існує потреба проявляти свою самостійність та ухвалювати рішення — створюйте їх на дитячому рівні. Запитайте, які іграшки сьогодні візьме дитина на прогулянку, які шкарпеточки надягне.

Іноді діти просто ще не вміють пояснювати словами свої бажання. Найчастіше негативні емоції є реакцією на те, що пізнавальний інтерес не був задоволений повністю. Запитайте малюка: «Тобі цікаво це подивитися?», «Ти хочеш пограти цим?». Так, завдяки вашому запитанню, він зрозуміє свою

потребу і бажання, заспокоїться, бачачи, що його розуміють. Ситуація швидко розв'яжеться без криків і образ.

У деяких сім'ях батьки не повідомляють серйозно про своє рішення або прохання, а ніби запитують у малюка невпевненим і тривожним тоном. Іноді це стає опосередкованим приводом для його капризів. Як невпевнені, так і директивні й категоричні вимоги дитина сприймає як покарання. Вона також може відреагувати протестом і плачем. Намагайтесь говорити про своє рішення спокійно і впевнено, пояснюйте, чому треба зробити або припинити щось. Багато щоденних дій слід виконувати лише тому, що їх треба робити: «Через п'ять хвилин ми йдемо їсти», «Вже час укладатися в ліжечко», «Зберімо іграшки в коробку — вже пізно».

Звісно, дитині треба надавати вибір, однак лише в тій ситуації, де цьому є час і місце. Наприклад, у вас є час для прогулянки. Запитайте, куди хоче піти малюк. Цікавтеся, що хотіла б сама дитина, і пропонуйте їй компроміс. Якщо час повертатися додому, твердо і спокійно повідомте її, що за п'ять хвилин будете збиратися додому. Можна дозволити погуляти дитині ще 10–15 хвилин. У цій ситуації ви контролюєте та вирішуєте. Якщо дитина відчує ваші колювання, то обов'язково домагатиметься свого. Покажіть малюкові на годинник, нехай він розуміє, що ви маєте певну зовнішню причину. Згодом починайте

впевнено збиратися додому. Дитина звикає до різної міри серйозності інтонацій і намірів дорослих. Поступово ви навчитеся розрізняти причини дитячих негативних емоцій — бажання проявляти свою самостійність, примхливість, цікавість або ж стомлення.

Будь-який прояв неслухняності або впертості має свою причину, тому батькам важливо намагатися пристати до позиції «над ситуацією». Так ви зможете побачити причини, а отже, і вплинути на поведінку дитини. Намагайтеся донести своє прохання, якщо це дійсно необхідне правило або вимога конкретної ситуації. Також надайте змогу малюкові затвердити своє бажання, але в цивілізований спосіб — за допомогою прохання і звернення до дорослого. Ураховуйте той факт, що чим менше володіє мовленням дитина, тим складніше їй розуміти ситуацію і керувати собою, контролювати свої емоції. Головне — виробити розумний баланс між вашими вимогами, межами і нормами поведінки дитини, розумінням цих правил дитиною — та її природною спонтанністю, самостійністю і пізнавальною активністю.

Спілкування з однолітками

Однорічні малюки вже періодично зустрічаються і спілкуються з однолітками на дитячих майданчиках, у дворах. Діти грають окремо навіть у колі своїх друзів на майданчику. Вони, як правило, захоплені своєю предметною грою, а грати спільно ще не вміють. Це нормальне явище. Проте навіть таке раннє спілкування корисне, адже дитина має перебувати в колі однолітків і вчитися наслідувати їхню гру.

Нормально і те, що під час спілкування з іншими малюками у дитини виникає почуття власництва: вона не ділиться іграшками, відбирає в інших те, що їй подобається. У цьому немає нічого протиприродного — дитина відстоює свій інтерес. Деякі діти вже знають, що інший малюк може також забрати їхню іграшку, тому міцно тримають її в руках. Не слід вважати таку поведінку жадібністю. Соціальні настанови,

що треба ділитися, можна прищеплювати дітям старшого віку. Не забирайте силоміць іграшку, прагнучи продемонструвати, що дитина щедра. Так ви лише посилите недовіру малюка до однолітка. Навчіть дитину обмінюватись іграшками.

Згодом, коли дитяча спільна гра ускладниться, можна навчити просити чужу іграшку: «Скажи Ганнусі: "Дай, будь ласка!"». Якщо дитина ще не награлася і в неї віднімає іграшку інший малюк, підкажіть такі слова: «Не забирай, це моя іграшка. Я не дам». Навчіть за допомогою слів відстоювати своє бажання. Уміння сказати «ні» — це важлива складова внутрішнього комфортного стану. Щоб прищеплювати соціальні навички, привчати дитину бути щедрою, приготуйте частування для друзів на майданчику — нехай малюк пригостить усіх печивом або яблуками. Така поведінка стане прикладом дружнього вчинку.

Світ емоцій

Життя малюка щодня сповнене нових вражень та емоцій. Від народження діти «не розуміють» навколишній світ, сприймаючи те, що відбувається, безпосередньо. Світ малюка — це постійна подорож у невідомість. Уявіть, якби ви неквапом подорожували фантастичним містом, де зустрічали б малознайомих

тварин; де вода текла б від низу до верху, а квіти могли перелітати, як метелики. Добре це чи погано? А може, це нормально для фантастичного міста? Скільки ж іще ситуацій можна було б придумати за аналогією до нашого світу? Якщо помріяти про такі фантастичні пригоди, уявіть, скільки різних «що?» і «чому?» захотілося б вам почути. Як добре, що у вашого малюка є такий обізнаний друг, як ви! Саме завдяки дорослим дитина вчиться правильно оцінювати події, що відбуваються, і розуміти правила соціальної взаємодії.

Наприклад, малюк кинув на підлогу іграшку: добре це чи погано? Усі батьки реагують по-різному. Хтось дивується разом із дитиною, з посмішкою спостерігає, як падає іграшка, кажучи «бух!», а хтось насуплює брови і докоряє малюкові: «Ай-ай-ай! Не кидай іграшки!». Дорослі забарвлюють події, що відбуваються, позитивними чи негативними реакціями.

Дорослішаючи, дитина долучається до різних соціальних груп, набуваючи свого соціального досвіду. Так, спілкуючись з іншими малюками на дитячому майданчику або в садку, дитина може спостерігати поведінку «жаднюг», «забіяк», «плакс». У таких ситуаціях дорослі негативно оцінюють учинки інших, у малюка формуються певні орієнтири поведінки.

За певних обставин дитині не зрозуміло, чому не можна забирати чужі іграшки, йдучи, наприклад,

від гостей. Прояв «егоїзму» в такій ситуації, як ми вже описували, є зрозумілим і природним. Ось і виникає нерозуміння, дитина, пхикаючи, вимагає від батьків відповіді на питання «чому?». І знову дорослі пояснюють: що відбувається і чому, які існують правила поведінки з «чужими іграшками в гостях». Саме завдяки поясненню дорослого, день у день маленькі «чомучки» вчаться розуміти навколишній світ.

Трапляється, що навіть після багаторазових пояснень дитина вкотре запитує «чому?». Тоді перепитайте ви в неї: «А чому?». Ви побачите, з яким задоволенням дитина пояснюватиме те, що зрозуміла, і як їй хочеться поділитися цією радістю з вами. Не забудьте похвалити малюка за правильне пояснення.

Незабаром ви почуєте перші самостійні висновки про те, «що таке добре, що таке погано». У таких міркуваннях убачається досить обґрунтована оцінка вчинків інших, яка склалася завдяки попередньому досвіду і поясненням дорослих. На базі таких оцінок закладається основа регуляції поведінки маленької людини.

Спостерігаючи за поведінкою однолітків, малюк починає критично сприймати себе і свою поведінку, у нього формуються самооцінка, вольова регуляція поведінки.

Як упоратися з емоціями малюка

Емоційна сфера малюків ще дуже уразлива і незріла. Під час ознайомлення з навколишнім світом передбачати всі життєві ситуації апіорі неможливо, а ситуацій, потенційно незрозумілих для дитини, дуже багато. Малюки не підготовлені до багатьох аспектів нашого життя, і це нормально. Проте здебільшого опанування нового супроводжується негативом: маленьких дітей легко налякати!

Як правило, дитячий переляк спричиняють несподівані сильні стимули, які зрозуміти в той момент дитина просто не встигає. Наприклад, несподіване муркотіння кішки не налякає малюка, а несподівано гучний гавкіт собаки — цілком може. Діти можуть злякатися блискавки, фейєрверків, крику в під'їзді, несподіваної картинки на екрані телевізора. Важливо зазначити, що переляк — це тимчасова реакція на певну ситуацію.

Переляк може спричинити страх чогось, підвищене емоційне збудження або інші негативні реакції.

Наведені нижче рекомендації дадуть змогу уникнути подібних явищ або хоча б зменшити їх кількість.

Що відчуває дитина, перелякавшись? Короткочасний страх, незрозуміння і незахищеність. Тому перше, що необхідно зробити батькам, — створити тілесний безпечний простір.

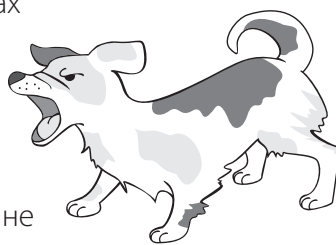

- Візьміть малюка на руки, обійміть, погладьте по спинці. Можна примовляти: «Мама з тобою, тато поруч».
- Запитайте про почуття малюка: «Ти злякався собаки?». Звісно, ви знаєте, чого саме злякалася ваша дитина, проте саме питання дасть зрозуміти, що ви співпереживаєте, і дитина вже не наодинці зі своїм страхом. Не намагайтесь у цей момент раціонально пояснювати, що, наприклад, собачка втекла (поверніться до пояснень наступного дня, коли дитина заспокоїться). Далі можна уточнити: «Ти злякався, що собака може вкусити тебе?». Не переживайте, якщо малюк розплачеться — він переживає цей досвід знову, але вже в захищеній обстановці, разом з вами.
- Скажіть зрозуміло, стверджувально, ЩО саме сталося: «У дворі голосно гавкав собака», або «Так, голосно прогриміло, на вулиці гроза», або «У під'їзді голосно крикнув хлопчик, він балувався». Це роз'яснить ситуацію і підкреслить «нормальність» явища, що сталося. Якщо ж дитина злякалася ін'єкції в поліклініці, не слід применшувати відчуття, кажучи, що це «зовсім не боляче». Краще перед процедурою скажіть: «Так, буде трохи боляче, доведеться потерпіти».
- Проявіть «активний захист» від ситуації, що лякає. Продемонструйте, як ви «караєте» собаку, скажіть голосно і грізно у вікно (якщо ви вже вдома):

«Собако, більше не гавкай на Альошу, ну-ну-ну!», пригрозить пальцем. «Зателефонуйте власниці» собаки, щоб вона посварила його і «сьогодні не давала йому кісточку». Завершіть ситуацію словами: «Собачка тебе більше не лякатиме, ми її на-сварили». Такі програвання покарань потрібні для трансформації почуття образи від події в почуття захищеності. Не соромтеся своєї гри, адже для дитини пережитий страх більш ніж реальний. За деякий час можете відкоригувати вимушені педагогічні помилки та розповісти, що собачка виправився і більше не гавкатиме.

Яких дій і слів з вашого боку слід уникати? Не звинувачуйте дитину у виниклій ситуації («Сама туди побігла, мама казала не лізти»). Ваші звинувачення спричинять лише додаткову образу і посилять почуття незахищеності. Не висловлюйтесь так: «Ти ж дівчинка, подивися, яка ти негарна, коли плачеш», «Ти ж хлопчик, а хлопчики не плачуть, потрібно бути сильним». Дитина має право на переляк, на свої емоції незалежно він статі та від того, красиво це чи ні.

Вираження емоцій — це основний і перший крок для пом'якшення емоційного потрясіння, не блокуйте його. Можливо, дитина, заспокоївшись, ще

багаторазово повертатиметься до набутого досвіду, але вже в спокійній обстановці, тож не зупиняйте її. У такій атмосфері можете давати раціональні пояснення. Чим більше буде спогадів, тим швидше дитина звикне, знизиться її тривожність. Таким чином, за допомогою дорослих відбувається емоційна регуляція.

Маленька дитина набуває навички, наприклад, емоційної регуляції спочатку зовні, разом з дорослим, а потім трансформуючи її всередину, що стає частиною зростаючої особистості (принцип інтеріоризації сформульований радянським психологом Л. С. Виготським).

Розвиток емоційної сфери дитини

Тема емоційного розвитку та емоційної регуляції посідає найважливіше місце в процесі становлення особистості, тому їй слід приділяти особливу увагу. Значна частка внутрішнього життя дорослої людини пов'язана з її переживаннями, емоційним досвідом життєвих подій, що відбуваються, спогадами про насичені колишні ситуації, передбаченням можливих неприємностей, світлими сподіваннями на майбутнє. Усе психічне життя людини забарвлене емоційно.

У ранній період свого розвитку діти безпосередні в прояві своїх емоцій. Малюк не вміє стримувати свою цікавість, образу, ніяковість або радість у різних ситуаціях. Багата міміка, хитрий і грайливий погляд

видають дитину, навіть коли вона старанно намагається їх приховати. Водночас малюк чуйно реагує на емоції дорослих, легко відчуває настрій. Емоційна сфера дана людині як важливий інструмент дословесної оцінки ситуації, тому батьки своїми емоціями надають важливості та значущості подіям, що відбуваються, можуть спрямовувати і регулювати поведінку малюка.

Емоційна сфера — це не просто ситуативна реакція дитини. Завдяки емоційному досвіду і спілкуванню формуються такі риси характеру, як уміння співпереживати іншому, зав'язувати міцні дружні стосунки, наполягати на своєму, захищати свої інтереси; виховуються душевна щедрість, почуття справедливості, довіра до інших.

Дуже важливо вчити дитину змалку розпізнавати емоції іншої людини. Наприклад, на дитячому майданчику хтось упав і заплакав. Поясніть своєму малюкові: «Хлопчик упав, він забився, йому боляче, тому він плаче». Покажіть, як можна пожаліти іншу дитину в цій ситуації, дати хусточку, погладити по голівці. Навіть якщо здається, що ситуація і без цього зрозуміла дитині, звертайте увагу на емоції учасників і пояснюйте: «Дивись, як радіє дівчинка.

Вона побачила свою бабусю і побігла до неї. Бабуся теж дуже рада, обіймає онучку».

Якщо дорослий описуватиме свої емоції та бажання, це допоможе дитині краще розуміти себе і в майбутньому навчить контролювати поведінку, відстоювати свої інтереси та чути іншого. Наприклад, скажіть: «Мені дуже подобається, коли ти складаєш кубики в коробку», «Я дуже рада, що ти сам тримаєш ложку».

Якщо малюк імпульсивно проявляє свої негативні емоції та б'ється, не слід говорити: «Ти не любиш маму, я піду від тебе!», «З тобою ніхто не дружитиме». Краще скажіть: «Коли ти мене б'єш, мені боляче, я за смучуюся», «Коли ти б'єш Микиту, йому боляче. Дивися, Микита розплакався, йому неприємно». І обов'язково з'ясуйте з дитиною причину такої гнівної реакції. Як правило, мамі зрозуміла причина, тому поставте таке допоміжне запитання: «Ти хотів, щоб Микита дав тобі свою машину?». Дитині інколи складно висловити свої бажання через невміння добре говорити і розуміти себе, тому дорослий має допомагати запитаннями висловити це прохання. Почувши «так» від малюка, допоможіть йому правильно звернутися до іншої дитини: «Попроси в Микити машинку, скажи йому: "Дай мені, будь ласка"».

У певному віці малюки починають проявляти сором'язливість або навіть занепокоєння під час спілкування з чужими дорослими. Дорослішаючи,

дитина починає усвідомлювати те, що відбувається довкола (чужий голос), а достатнього розуміння ще не сформовано. У подібних ситуаціях не треба чинити опір і наполягати, що все гаразд, не варто боятися. Будьте самі впевнені та спокійні, тоді малюк зрозуміє, що ситуація не становить загрози.

Нарешті, до емоційної сфери належать естетичні почуття. Творчість, вміння сприймати красу природи, гармонію різних видів мистецтва — це те багатство людини, яке залишається з нею впродовж усього життя. У ранньому дитинстві малюк безпосередньо сприймає музику, художню діяльність, може природно уловлювати ритм мелодії й танцювати під неї. Багато батьків помиляються, уважаючи, що дитині не цікаво розглядати «дорослі» картини художників у музеї або відвідати музичний концерт у філармонії. Така думка пов'язана з тим, що дитина просто ще не може словами передати те, що побачила або почула. Звісно, малюкові важко довго всидіти на місці, однак намагайтеся потроху залучати його до мистецтва. Таке спілкування залишає слід естетичного чуттєвого переживання.

Вести діалог із природою для дитини — улюблене заняття в будь-якому віці. Воно пов'язане з пізнанням природи, рослин і тварин,

вивченням різноманіття погоди, що змінюється. Хорошою сімейною традицією можуть стати походи, прогулянки і пікніки в мальовничих місцях. Скільки цікавих знахідок можна досліджувати в лісі, збирати різні листочки, шишки, палички і камінці! Можна поспілкуватися з комахами: побачити, як павук плете свою павутинку, як джміль перелітає з квітки на квітку, як мурашка тягне гілочку, а метелик махає своїми красивими крильцями. Вітайтеся з усіма, хто вам зустрінеться: «Здрастуй, джмелю! Ж-ж-ж. Куди летиш?».

Не соромтеся імітувати пташину пісню з малюком, постукати, як дятел об стовбур дерева, візьміть із собою частування для рудої білочки або горобців. У такий спосіб малюк розширюватиме своє уявлення про навколишній світ, учитиметься любити природу і спілкуватися з нею.

Авторитет батьків

До першого року дитини батьки з гордістю відзначають, що в їхнього малюка вже формується «свій характер». Дійсно, спостерігаючи за поведінкою, реакціями навіть найменших дітлахів можна побачити, наскільки вони різні: товариські чи скуті, посидючі або ні, відкриті чи сором'язливі. До року з'являються складні емоційні реакції дитини.

Говорячи про формування характеру малюка, хочеться поговорити на пов'язану з цим тему. З раннього періоду сприйняття дитиною свого місця в сім'ї залежить від ступеня авторитарності батьків, від сімейної ієрархії.

Від того, як дорослі привчають дитину ставитись до старших, залежать різні види дитячо-батьківських стосунків, на одному боці яких, умовно, можна помістити сім'ї з паритетними рівнозначними та «демократичними» стосунками дітей і батьків; а на іншому — строго авторитарний тип виховання, коли вплив та виховання батьків виявляються жорстко встановленими.

У кожній з таких різноманітних за внутрішньою ієрархією родин є свої переваги і свої недоліки. Часто сім'ї стикаються з труднощами, не помічаючи при цьому проблем, прихованих у сімейній організації.

Наприклад, мама шестирічного хлопчика на прийомі у психолога скаржилася на несамостійність свого малюка, його сором'язливість і страхи під час спілкування з однолітками. Вона розповідала, що її син не вміє дружити з однокласниками, залежить від неї в усьому. Виявилось, що до трирічного віку хлопчик часто хворів, через що їй довелося проявляти необхідну в цій ситуації гіперопіку і занепокоєння. Надалі її поведінка залишалася незмінною.

Згодом, спостерігаючи за тим, як ця мама спілкується зі своїм сином, психолог зауважив, що вона всіляко випереджає ініціативу малюка, заважає йому висловлюватися, надмірно тривожиться, намагаючись охороняти його під час будь-якої діяльності. До шести років абсолютно здоровий фізично хлопчик став «калікою» в соціальному плані. Дитина була настільки односторонньо вихована, що, розповідаючи про цікаві події, вона сумнівалася в їх доцільності. Так, на питання «Кого б з друзів ти хотів пригостити морозивом, якби в тебе був день народження?», хлопчик відповів: «Морозиво шкідливе для горла, можна захворіти на ангіну. Не хочу пригощати хлопців, вони часто б'ються і можуть штовхнути мене на святі». Безумовно, ці фрази він запам'ятав, коли мама робила йому зауваження та висловлювала побоювання.

Ще більше поширений тип сімейного виховання, який дедалі частіше описують батьки на психологічних консультаціях, — це паритетний спосіб виховання. Уявіть себе в ролі психолога, коли до вас на прийом приходять чудові, відкриті та люблячі батьки зі своєю, наприклад, трирічною дочкою. На прийомі дівчинка демонструє слухняність, сором'язливо поглядає на незнайомого фахівця, тихенько запитує батьків, чи можна пограти чужими іграшками. І ось ці батьки, затамувавши подих і знизивши голос, практично пошепки розповідають про диктатора, на якого перетворюється їхня дочка вдома. Так, тато

однієї такої дівчинки розповідав, що він вимушений постійно спізнюватися на роботу, оскільки повинен дограти зі своєю дочкою, доки вона не «дозволить і не відпустить його». Причому дитина знаходить щоразу нові способи маніпулювання, істерики поміж них, коли вся сім'я опиняється в нібито безвиході.

В іншому прикладі паритетних сімейних стосунків дочка-підліток одного разу заявила своїй мамі: «Або ти будеш моєю мамою, продовжуватимеш нав'язувати мені обов'язки, тоді не дізнаєшся жодного мого секрету. Або будеш мамою і залишишся моєю подругою, я тобі нічим не зобов'язана. Тоді секретів від тебе в мене немає!». Усе це дочка промовляє навіть без іронії, холодно. Біда в тому, що сама мама до такої поведінки вже давно звикла. Дитина, не знаючи меж, звекає маніпулювати батьками, «мички микати», «сідати на голову» і просто принижувати їх. Таких випадків, на жаль, дуже багато.

У свідомості батьків можуть сформуватись оманливі уявлення, які «маскують» суть того, що відбувається. Одним з міфів паритетного виховання є «важкий характер» сина або дочки, коли батьки «змушені» змиритися з цим і пустити все напризволяще. Інший міф запевняє, наприклад, що до «дівчинки застосовувати виховні заходи неприпустимо», що вона потребує тільки ніжного ставлення, а у скрутних ситуаціях «жорстке» виховання може негативно вплинути на її

психіку. Останнім є дуже поширений міф про «лідерський» характер таких дітей.

Однак називатимемо все своїми іменами. Бувають важкі характери дітей, виражені лідерські якості, але батькам не можна повністю перекладати відповідальність за те, що відбувається, із себе на саму дитину. Виправдовуючись своєю безпорадністю, батьки застосовують непослідовні заходи або взагалі припиняють бути вимогливими. Часто батьки дійсно розуміють абсурдність такої поведінки дитини, але виправдовують усі неприпустимі вчинки маніпулятора, та й свої теж.

Бути батьками означає брати на себе відповідальність за розумні виховні заходи, бути послідовними, прищеплювати повагу до своїх вимог. Навіть якщо ви звикли і можете впоратися з «важким характером» своєї дитини, замисліться: чи змирятиметься оточення з цим, чи легко буде самій дитині звикати до вимог дорослого світу.

Паритетні стосунки здатні не лише сформувати маніпулятивну диктаторську поведінку. За таких умов виховання дитина просто не відчуває міцної надійної опори за спиною і не може покласти на батьків. Через відсутність авторитету в сім'ї роль «головного»

перебирає на себе малюк, однак платить за це високу ціну: дитина відчуває постійні занепокоєння і недовіру до батьків. Батьківський авторитет дає дитині почуття безпеки, а їхня безвольність — змушує відчувати себе незахищеною. Дитині потрібні сильні, урівноважені та послідовні у своїх вимогах батьки, тоді сформується правильна дитяча позиція і зона психологічної рівноваги.

Часто дитина перетворюється на маніпулятора, як це не дивно, «стараннями» бабусь і дідусів. Безумовно, спілкування з ними збагачує малюків, дає онукам величезний поштовх до розвитку. Однак не можна не сказати про ту шкідливу роль, яку, на

жаль, може зіграти зріле покоління. На психологічних консультаціях розглядаються напрочуд подібні одна до одної ситуації. Нехай не ображаються наші чудові бабусі та дідусі, які мають за плечима величезний досвід виховання і розвитку своїх дітей. Проте всі ми люди, тож можемо не помічати своїх помилок. Наша мета — допомогти уникнути неприємних наслідків, які зрештою можуть позначитися на малюках. Ми опишемо найпоширеніші помилки бабусь і дідусів. Отже, чого не можна робити?

- Не можна критикувати батьків дитини в її присутності. Це руйнує авторитет батьків. Наприклад, якщо мати або тато роблять зауваження своїй дитині, не слід розповідати, якими «повільними» чи «неакуратними» були вони самі в дитинстві. Для малюка батьки мають бути авторитетними і сильними, лише тоді він почуватиметься захищеним. Не треба руйнувати його впевненість і довіру до батьків. Якщо бабусі та дідусі не згодні з якоюсь формою виховання молодих батьків, нехай обговорюють це, коли малюка немає поряд.
- Не слід применшувати зауваження або вимоги, які висловлюють на адресу дитини батьки словами на кшталт: «Не придумуй, Ваня нічого не ламав, не кричи на хлопчика», «Ну гаразд, дай спокій Марійці, бачиш, вона не хоче спати». Звісно, іноді шкода дитину, яку критикують батьки, але це їхнє право. Зауваження або вимоги, які хочуть донести мама чи тато, справедливі, навіть якщо вони висловлюються з певним емоційним забарвленням. Дитина і батьки мають налагоджувати свої стосунки і звикати до емоцій одне одного.
- Після висловленої на адресу дитини критики або покарання не слід одразу бігти за дитиною і жаліти її. Тим паче не можна відмінити вимогу або заборону батьків.

По-перше, це руйнує послідовний підхід у вихованні. У дитини формується уявлення, що в сім'ї

можна робити будь-що, порядку і покарання немає, вона може бути головною. Зауваження не діятиме вже з наступного разу, малюк відчує захист бабусі або дідуся і, не розуміючи своєї провини, шукатиме в них емоційної підтримки. Дорогі бабусі та дідусі, онуки завжди любитимуть вас, але не заробляйте свій авторитет на їхній поганій поведінці.

По-друге, коли ви жалієте онука, ви штучно створюєте два протидіючі табори — «табір батьків» і свій. Так, з вашої підказки батьки в очах дитини стають ворогами номер один. Подумайте, що в цій ситуації саме ви можете прийняти онука, визнати його помилку, заспокоїти його, але в жодному разі не відмінити вимогу або покарання. Учіть примирятися, а не ворогувати через погану поведінку. Намагайтеся, пояснити справедливість покарання і допоможіть прийняти його своєму онукові. «Так, це неприємно, що ти без дозволу взяв татів годинник і занурив його у воду. Звісно, тато розсердився. Слід перепросити в нього. Може, спробуємо висушити годинник?».

Нарешті, *по-третє*, формування «ворогуючих таборів» батьків і бабусі, дідуся і дитини формує в малюка хибне уявлення про себе як про жертву батьківського осуду. Через це не спрацьовує сама система покарання. Адже дитина у своїх очах стає лише жертвою «поганої мами і татуся», зникає образитися на батьків, використовує плач, аби уникнути

розв'язання конфліктної ситуації. Окрім цього, жаліючи себе, дитина стає егоцентричною, припиняє помічати почуття дорослих. Для свідомих стосунків між батьками і дітьми нормально поважати емоційний стан близької людини, цінувати дружні стосунки. Також нормально, якщо малюк відчуває дискомфорт, бачачи невдоволення батьків, намагається виправити свою поведінку.

Дорогі бабусі й дідусі, ви завжди посідатимете особливе місце в серці своїх онуків. Не бійтеся довіряти своїм дітям виховання їхніх малюків, діліться своєю мудрістю, але не принижуйте батьківської гідності. І звісно, оточуйте онуків своїми добротою, турботою, виявляйте терпіння, прищеплюйте інтерес до людей, до життя, до всього найкращого у світі! Можливо, вашим дітям бракує часу на це, а ви передаєте безцінний досвід, накопичений за все життя!

Отже, ми дізналися, що авторитарний тип виховання шкодить прояву самостійності дитини, пригнічує її впевненість у собі, формує залежний стиль поведінки. Паритетний стиль внутрішньосімейних стосунків перешкоджає послідовності у вихованні, формує демонстративний, маніпулятивний, часто деспотичний характер дитини.

Для дитини корисно балансувати між цими полюсами, віддаючи трохи більшу перевагу наявності авторитету дорослих і повазі до старших. Важливо надавати свободу вибору малюкові, але не допускати неповаги до старших. Дитині спокійніше і безпечніше відчувати, що основні важливі рішення ухвалюють її батьки, що в сім'ї існує задекларований порядок, що вона захищена дорослою відповідальною батьківською опікою.

Багато дітей, незважаючи на типи сімейного виховання, у віці від півтора до трьох років можуть вдаватися до істерик, качатися по підлозі, голосно плакати, не чути того, що їм у цей момент говорять дорослі. Такою поведінкою дитина активно намагається привернути увагу до себе. Тому найкраще ніяк не закріплювати таку поведінку: ані позитивно — жаліючи і беручи дитину на руки, ані негативно — кричучи і сварячи за такі істерики. Якщо напад стався удома, намагайтеся реагувати на істерику нейтрально. Підійть до іншої кімнати і намагайтеся спокійно робити свої справи. Дитина через якийсь час зрозуміє, що це «не працює», тому шукатиме інші способи виявити своє обурення. Якщо малюк змінив свою поведінку і підійшов до вас, скажіть йому твердо і впевнено, що саме ви хотіли або чому чогось не дозволили.

Запитайте, передбачаючи образу дитини, наприклад: «Ти хотів, щоб мама купила тобі цю машинку?». Цим запитанням ви, з одного боку, демонструєте

розуміння потреби малюка, а з іншого — наводите йому приклад цивілізованого звернення до дорослих за допомогою мовлення. Обов'язково вирішіть разом, як інакше можна задовольнити потребу дитини. Привчайте чекати, але дотримуйте своєї обіцянки. Підтримайте малюка, якщо наступного разу, незважаючи на свої почуття, він спробує наслідувати ваш приклад і висловить своє бажання. Домовитися в такому разі буде легше.

Формування навичок самообслуговування

Діти одного-двох років поступово опановують навички самообслуговування. Чим раніше ви привчаєте дитину до горщика, тим швидше в неї виробиться умовний рефлекс і вона почне контролювати себе. Намагайтесь зробити цей процес природним для малюка, не бігайте за ним з горщиком. За можливості не надягайте на нього памперс під час активної денної гри вдома, висаджуйте на горщик через проміжки часу від години до трьох, залежно від питного режиму, температури, пори року. Звісно, на початку знадобляться змінний одяг, а також терпіння мами. Згодом дитина краще усвідомлюватиме позиви в туалет і навчиться контролювати їх.

Починаючи з півтора року, дитина намагається самостійно роздягтися. До двох років уже впевнено взувається, розстібає блискавку, знімає шкарпетки, шапочку. Одягання і роздягання — це складні механічні дії для малюків, тому надавайте змогу проявити самостійність, навіть якщо це виходить не дуже вправно. Якщо дитина хоче взяти участь у цьому, не квапте її. Часто малюки гніваються, якщо ви пропонуєте допомогти їм одягтися швидше, можуть проявляти упертість. Навіть якщо в дитини ще не все виходить, підтримайте її, хваліть за самостійність.

До двох років діти з незначною допомогою користуються склянкою або чашкою, до цього могли самостійно пити з чашки-непроливайки. Удома, щоб зберегти чистоту на кухні, мами не наполягають, щоб дитина користувалася ложкою, і годують її самостійно. Відвідуючи ясла, малюк, наслідуючи дії інших діток, дуже швидко привчається тримати ложку самостійно. Поступово привчайте і вдома користуватись ложкою, до двох років дитина має набути цієї навички.

Парадокси гендерних стереотипів і їх вплив на виховання дітей

Скільки переживань пов'язано в батьків і родичів з очікуванням народження дитини певної статі! Хтось чекає на сина, а хтось мріє про дочку. І як би штучно ми не намагалися захиститися від таких внутрішніх настанов і переконати себе, ніби нам байдуже, хто народиться, усі батьки когось очікують.

Ще до народження дитини можна почути, що в сім'ї чекають на спадкоємця, продовжувача прізвища, послідовника сімейної справи або на мамину помічницю, татову дочку. З цим пов'язують вибір одягу певного кольору й атрибутики, відповідно прикрашають кімнату, вибирають візочок, іграшки.

Як часто ми використовуємо протилежність «хлопчики — дівчатка», щоб звернути увагу на несхожість, різницю між ними. Як часто ми використовуємо як осуд і знаряддя виховання слова: «Ти ж хлопчик, чоловіки так не поведуться», «Ти ж дівчинка, а поводишся як хлопчисько!». У свідомості закладено протистояння і розуміння різниці поведінки хлопчиків і дівчаток. Народження дитини та її стать дають інформацію про можливі майбутні здібності, характер, вид майбутньої професійної діяльності.

Дівчинка стає дівчинкою, а хлопчик — хлопчиком (не у фізіологічному, а культурному сенсі) не автоматично, а тому що їх так виховують. У психології гендером називають статево-рольову поведінку, яка обумовлена біологічною статтю, але виникає завдяки соціальному впливу на людину. Гендер — це соціальна стать.

Бути дівчинкою/хлопчиком означає спочатку не усвідомлено, а потім осмислено грати роль, відповідати стереотипу поведінки, якої чекає від дитини суспільство.

Дорослі формують «гендерну поведінку» звичними методами: дівчаток хвалять і заохочують за фемінну (жіночну) та засуджують за маскулінну (чоловічу) поведінку, а хлопчиків — навпаки. Малюки швидко відчують і починають відрізняти «правильні» зразки поведінки від «неправильних», а потім дотримуються відповідних правил і, нарешті, перетворюють цей досвід на свій образ «Я».

Дворічна дитина знає свою стать, але не розуміє, що це означає. У три-чотири роки вона вже розрізняє статі оточуючих за зовнішніми ознаками, наприклад одягом і зачіскою. Також малюк уже знає про види діяльності, властиві більше чоловікам або

жінкам. Дівчатка грають у лікарів, учителів, а хлопчики ремонтують автомобілі, зводять будинки.

У віці до трьох років дитина ще не розуміє власної приналежності. Наприклад, хлопчик може просити купити йому спідничку і зав'язати бантик, а дівчинка — підстригти її коротко і поголити «як тато». Малюк цілком може цікавитися речами, предметами і заняттями протилежної статі. Це часто спричиняє засудження і навіть паніку в дорослих. Не бійтеся такої поведінки! Нормально, якщо хлопчик грає разом із дівчатками і допомагає їм «варити кашу» в пісочниці. Також нормально, що дівчатка охоче грають конструкторами, машинами і роботами. Ба більше, стимулюйте різноспрямований розвиток своєї дитини, залучайте до різних видів діяльності і не протиставляйте чоловіче жіночому і навпаки. Лише до семи років діти починають усвідомлювати свою статеву приналежність, вибирати собі друзів певної статі, грати в характерні ігри і мати відповідні інтереси.

Чим частіше батьки використовують у спілкуванні з хлопчиками і дівчатками різні тактики, купують їм специфічні іграшки, показують, у які ігри слід грати дівчаткам, а в які — хлопчикам, одягають їх, як «правильних дорослих дядьків і тіток», залучаючи з раннього дитинства до «суто жіночого і чоловічого заняття» (дівчаток навчають готувати, прати, сповивати ляльок, робити уколи; хлопчиків — стріляти,

грати у футбол, забивати цвяхи, збирати конструктор), тим імовірніше, що в подальшому житті вони відтворюватимуть у своїй поведінці ґендерні стереотипи, тобто жорстко закріплені шаблони поведінки.

Говорячи малюкові «хороший хлопчик», ми не просто хвалимо його за хорошу поведінку, а й підкреслюємо його приналежність до чоловічої статі, а також відповідність установленим нормативам. Ми наголошуємо, що поведінка дитини відповідає чоловічому ґендеру. Наприклад, слова «не плач, будь сильним, ти ж хлопчик» — це наше оцінювання дій дитини з позиції «правильних чоловічих рис».

Можна знайти також багато ігор і книг, які з точки зору загального розвитку корисні і хлопчикам, і дівчаткам, але позиціонуються як однобічно спрямовані. Питання «чого навчити дитину?» розв'язують самі виробники, нібито полегшуючи батьківські пошуки. Напевно ви бачили конструктори з написом «Для хлопчиків, вік від...» або зображення маленької дівчинки на рожевій коробці з касовим апаратом. Згадайте, як часто в магазині, купуючи іграшки, ви чуєте запитання: «Для кого іграшка — для хлопчика чи дівчинки?». Не обмежуйте розвиток своєї дитини,

вирішуйте самі, чим гратиме малюк, і не бійтесь пропонувати будь-яку розумну гру.

Треба визнати, що подібні переконання міцно закріплені в нашому уявленні та проявляються переважно під час виховання дітей. Напевно, вам доводилось чути, як звертаються до дівчинки зі словами: «Не бігай, будь акуратною, не лазь по деревах, ти ж дівчинка». Здається, що батьки прагнуть прищепити акуратність. Однак у дитини завдяки таким словам формується уявлення про дівчаче тіло як слабке, крихке і малорухоме. Існує безліч інших переконань, які батьки неусвідомлено прищеплюють малюкові і формують частину його уявлень про себе. Прищеплення дитині категоричних ґендерних стереотипів може спричинити внутрішньоособистісні конфлікти та інші негативні наслідки.

Чимало сучасних ґендерних досліджень визнають подібність певних ґендерних стереотипів. Парадоксально, але, досліджуючи відмінності між хлопчиками і дівчатками, учені знайшли більше схожих ознак! Отримані дані не підтвердили, що:

- дівчатка більш комунікабельні, ніж хлопчики;
- у дівчаток нижча самооцінка;
- у дівчаток краща механічна пам'ять, а у хлопчиків — розумові здібності;
- хлопчики кращі аналітики;
- на дівчаток більше впливає спадковість, а на хлопчиків — оточення;

- дівчаткам бракує мотивації до досягнень;
- дівчатка краще сприймають інформацію на слух, а хлопчики — візуально.

Усі ці поширені уявлення виявились міфами! Підтвердилося лише декілька відмінностей, що були перевірені: здібності до усного мовлення вищі у дівчаток; здатність до візуально-просторової орієнтації краща у хлопчиків; показники математичних здібностей, фізичної агресії вищі у хлопчиків.

Усі ми, дорослі, різною мірою перебуваємо під впливом ґендерних стереотипів. Наші установки певним чином впливають на виховання дітей. Тому важливо свідомо ставитись до цього аспекту виховання, пропонуючи малюкові більш універсальні способи поведінки. Тоді його соціальна роль не обмежуватиме, а даватиме більше можливостей до психічного розвитку й адаптації.

Вік дитини від року до двох є важливим періодом, під час якого закладається основа для становлення психічних процесів малюка і його особистості. Дитина сприймає величезний обсяг інформації, завоює нові навички, учиться реагувати та адаптуватися. Не випадково за опрацювання такого різноманіття даних можливі різні реакції незрілої нервової системи і психіки малюка. Нижче наведено найпоширеніші труднощі поведінки, з якою доводиться стикатися батькам однорічних малюків, розглянуто найбільш імовірні причини, запропоновано основні рекомендації і практичні поради.

Дитина не хоче лягати у своє ліжко, капризує і плаче

Можливі причини:

- дитина захоплена поточною грою і пропозицію лягати спати сприймає як заборону грати далі;
- дитина перезбуджена після активної гри або емоційного спілкування;
- відсутній або змінюється режим сну і неспання.

Рекомендації

- Потрібно дограти разом з малюком у поточну гру, заздалегідь повідомити спокійним і впевненим голосом: «Незабаром вклаватимемося в ліжечко, читатимемо книжки і відпочиватимемо».
- Якщо причиною небажання спати стало перезбудження через яскраві емоційні переживання, то, відповідно, перед засинанням треба переключити дитину на спокійне заняття. Це заспокоїть нервову систему малюка і допоможе йому

розслабитися. Природно, що під час активної гри, коли дитина бігає, регоче і пугує, пропозиція лягати спати буде відхилена. Запропонуйте малюкові іншу гру, скласти іграшки в коробку, випити молока, викупатись у ванні. Якщо виробляти і закріплювати певні ритуали перед сном, бажання спати ставатиме фізіологічно природним.

- Якщо причина полягає у відсутності звичного режиму сну-неспаннн, то поступово необхідно привчати дитину до режиму, вкладати її спати в один і той самий час. Порушувати режим можна, але не часто. Наприклад, коли приходять гості. Якщо дитина звикне до певного розкладу, то навіть разові ситуації не вплинуть на звичку негативно. Привчайте до певного часового режиму вживання їжі, дотримуйтеся ритуалів перед укладанням спати.

Дитина не хоче їсти, перебирає їжею

Можливі причини:

- дитина не голодна;
- можливо, дитина погано почувається;
- меню малюка одноманітне, дорослі ж не пропонують йому спробувати нову їжу через страх, що він відмовиться і залишиться голодним.

Рекомендації

- Іноді діти дійсно мають поганий апетит або не встигають зголодніти. Активні ігри і свіже повітря

- сприяють нормальному апетиту малюків. Дітям із поганим апетитом треба частіше бувати на прогулянках, активно відпочивати на природі.
- Відомо, що під час застуди, коли в малюка підвищується температура або він погано почувається, знижується апетит. Не слід примушувати дитину будь-що з'їсти ще ложечку «за тата і маму». Організм не випадково так реагує, спрямовуючи всі сили на боротьбу з інфекцією. Головне — дотримувати питного режиму, у більш серйозних випадках проконсультуватися з педіатром. Зазвичай під час застуди відсутність апетиту минає за добу, і дитина починає їсти краще.
 - Трапляється, що після хвороби або переїзду, коли раціон звичайного харчування вимушено змінився, у дитини можуть змінитись і смакові переваги. Бажаючи нагодувати малюка хоч чимось, йому пропонують з'їсти те, вживання чого у звичайній ситуації обмежують (печиво, борошняні вироби, солодощі). Природно, що, звикнувши до солодощів, малюк відмовлятиметься їсти прісну кашу чи суп. Дуже важливо в такі перехідні моменти не перебивати апетит вже вподобаними продуктами, «аби дитина щось з'їла». Почекайте, щоб вона дійсно зголодніла. Якщо малюк не хоче їсти зараз — не примушуйте, запропонуйте за годину-півтори.

Дитина забирає чужі іграшки, б'ється, жадує

Рекомендації

Ми вже говорили, що почуття власництва — це нормальна реакція малюка, оскільки він імпульсивно захищає те, що йому подобається, наслідує свій пізнавальний інтерес. Іноді в дітей такий захист переростає в агресію. У такій ситуації важливо навчити дитину просити чужі іграшки, брати їх з дозволу. Підтвердіть, що малюк може взяти чужу іграшку. Це зменшить його страх утратити те, що йому цікаве. Продемонструйте, як попросити в іншої дитини: «Дай, будь ласка». Коли малюк награється, запропонуйте віддати гру: «Це Мишкова іграшка, віддай хлопчикові його іграшку. На, Мишко, візьми». Похваліть дитину за її вчинок. Також навчіть малюка мінятися іграшками з однолітками. Дорослішаючи, дитина поступово набуває комунікативних навичок, їй стає легше попросити чужу іграшку або поділитися своєю.

Малюк почав боятися незнайомих людей

Можливі причини

Дорослішаючи, дитина здатна сприймати дедалі більше інформації зовні, але ще не осмислює її остаточно. Малюка можуть налякати тембр голосу незнайомої людини, незвичні міміка, одяг.

Рекомендації

Якщо дитина соромиться, не слід наполягати, щоб вона привіталась. Тим паче не примушуйте малюка підійти до чужої людини і потиснути їй руку. Важливо, щоб дитина почувалася комфортно та в безпеці. Водночас батьки мають залишатися впевненими і демонструвати зразок спілкування, радіти під час зустрічі, знайомити дитину з іншими людьми. Скажіть, наприклад: «Дивися, це йде наш сусід, дядько Євген. Він мешкає на третьому поверсі. Ось там його віконця. Дядько Євген дружить з татом. Здрастуйте, дядько Євгене!». Особливо важливо демонструвати впевнене спілкування із сором'язливими дітками — так вони відчуватимуть, що це нормальна ситуація, тому швидше почнуть спілкуватись. Поступово спілкування з іншими малознайомими людьми лякатиме менше.

Дитина злякалася, плаче, не може заснути, проситься на руки

Можливі причини

Малюки сприймають усі ситуації буквально і безпосередньо. Інколи оцінити відносність таких ситуацій дитина ще не здатна. Вона може засмутитись через розповідь про Сірого вовка, який з'їв Червону Шапочку; заплакати, почувши, що лисиця з'їла Колбка. Різкі шуми побутових приладів теж часто спричиняють переляк.

Рекомендації

Пропоновані рекомендації детально описані в розділі «Як подолати емоції малюка».

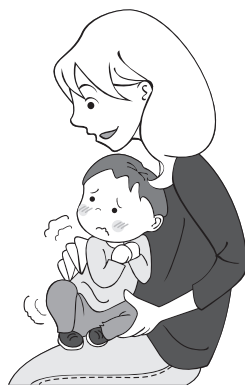
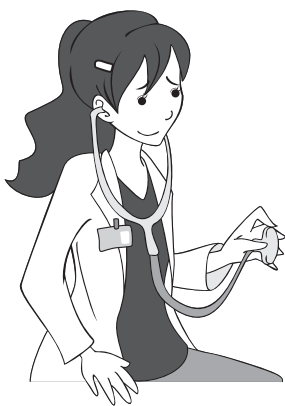
Дитина уникає відвідування лікаря, боїться робити уколи і плаче

Можливі причини

Зазвичай планове відвідування лікаря не спричиняє страху в більшості дітей. Негативні емоції виникають у відповідь на колишній досвід як закріплений страх від неприємних відчуттів.

Рекомендації:

Пограйте з малюком удома в гру «Лікар». Звісно, така гра не матиме поки що розгорнутого сюжету, як у чотири-, п'ятирічних дітей. Важливо навчити малюка відтворювати дії лікаря. Покажіть на прикладі з іграшкою, як грати «в лікаря», використовуйте прості предмети (паличку, пляшку, ложку). Грайте

й описуйте свої дії: «Ведмедику, покажи горлечко, розкрий рот, скажи “А-а!” Молодець, хороше горлечко. Покажи вушка, тепер оченята. Лягай, ведмедику, я погладжу тобі животик. М’який животик. Тепер я послухаю твоє сердечко: тук-тук. Ведмедику, покашляй: “Кх-кх!” Ведмедик захворів, ведмедик кашляє. Випий ліки, ось сироп. Молодець, ведмедику! Треба зробити укол — коль! Трохи боляче, не плач, потерпи. Ведмедик хороший, здоровий». Нехай дитина допомагає грати вам у цю гру, приміряє на себе ролі лікаря, пацієнта.

Якщо ви йдете до педіатра, заздалегідь розкажіть малюкові, що робитиме лікар: «Лікар послухає тобі спинку, огляне горлечко і вушка». Якщо дитині потрібно зробити щеплення, повідомите про це вже в лікарні. Приділіть час, щоб роз’яснити малюкові, що саме відбуватиметься. Попередьте його, що «лікар зробить укол, і буде трохи неприємно, ось так», — і ущипніть спочатку свою руку, а потім ручку малюка. Нехай він теж зробить вам «укол».

Важливо, щоб дитина навчилася правильно ставитись до болю. Страх щеплень пов’язаний переважно з тривожним очікуванням неприємних відчуттів, з передбаченням цієї події. Дитина боїться не стільки ін’єкції, скільки уникає пов’язаних з ним емоцій. Коли ви розповідаєте, що відбуватиметься, злегка щипаєте свою та її ручку, цим ви зменшуєте страх перед невідомістю, навчаєте контролювати свої відчуття.

Не переймайтеся, якщо все-таки дитина злякалася і розплакалася в кабінеті лікаря. Пожалійте її. По завершенні всіх процедур похваліть дитину. Поступово вона знайде баланс між страхом і сміливістю.

Дитина не чує заборон, виявляє цікавість до небезпечних предметів (дістає ліки, тягнеться до праски, гострого ножа, інших предметів)

Можливі причини

Усі описані ситуації найчастіше пов'язані з пізнавальним інтересом дитини, однак розуміння небезпеки в неї ще не сформоване. Трапляється, що дорослі мимохіть своєю забороною і подібними емоціями спричиняють більше інтересу в дитини, ніж вона мала до цього.

Рекомендації

Щоб виробити правильне ставлення до заборони дорослого, потрібно, *по-перше*, задовольнити інтерес малюка. Якщо дитина хоче ввімкнути електричні прибори, тягнеться до розетки, скажіть строго: «Стій, не можна!». Після цього поясніть: «Ну-ну-ну, тільки дорослий може вмикати штекер у розетку, це не іграшка! Там струм б'ється» і погрозить пальчиком. Увівши необхідне правило, задовольніть допитливість малюка, запитайте в нього: «Ти хотів запалити лампу?» (так ми дізнаємося про потребу). «Діткам не можна чіпати розетку, це не іграшка»

(нагадуємо правило). «Потрібно покликати тата і маму: «Мамо, увімкни, будь ласка!» (пропонуємо інший спосіб розв'язання проблеми).

По-друге, на контрольованому вами власному одиничному прикладі виробить розуміння категоричних слів: «стій», «ні», «не можна», «небезпечно». Після того як праска або чайник трохи охолонуть, доторкніться швидко до них своєю долонею, голосно вимовте: «Ай, гаряче!». Шийючи, покажіть, як голка може вколоти, доторкніться до свого пальця. Дозвольте дитині торкнутися своєю долонькою чайника, або праски, або голки. Малюк наслідуватиме вас і прикладе свою ручку, також швидко відсмикнувши її. Цього вистачить, щоб у нього сформувалось розуміння «небезпечних предметів» і слів-заборон. Згодом дитина беззастережно підкорятиметься цим заборонам.

По-третє, ліки і побутову хімію завжди зберігайте в недоступних місцях, прихованих від очей дитини. Краще, якщо це будуть закриті спеціальні шафи або коробки на верхніх полицях. Викликати інтерес до таких предметів у жодному разі не можна.

Дитина активна, але часто падає, набиває собі синці та гулі

Можливі причини

Рухи дітей від року до двох ще не скоординовані, а бажання бігати та енергії багато.

Рекомендації

Дуже важливо правильно вибирати зручне взуття для дитини. Намагайтеся організувати вільний безпечний руховий простір удома, частіше відвідувати дитячі майданчики. Не стримуйте малюка штучно. Чим більше він рухатиметься, тим швидше навчиться координувати свої рухи. Розвивайте загальну і дрібну моторику за допомогою наведених вище ігор.

Дитина боїться темряви

Рекомендації

У кожної дитини ці переживання виникають на різних вікових етапах. Трапляються такі страхи і в одnorічних малюків. Пограйте разом у гру «День — ніч»: увечері сядьте поряд з малюком у кріслі, розглядайте навколишні предмети. Скажіть: «Зараз наші оченята звикатимуть до темряви — настає ніч». Шукайте різні предмети, наприклад: «Де висить годинник? Шукаємо, шукаємо... Ось годинник!». Потім увімкніть світло — настає день.

Дитина звикла спати з мамою, не хоче вкладатись у своє ліжко

Можливі причини

Малюки раннього віку мають тісний емоційний зв'язок з мамою, багато в чому почуваються фізично і психологічно залежними від неї. Фактично дитина з мамою в такому разі ще не сепаровані.

Так само як для дитини відокремлення себе від мами є поки що складним завданням, так і в мамі розуміння того, що дитина стала самостійнішою і потребує віддалення, спричиняє внутрішній психологічний протест.

У тісному зв'язку дитини з мамою часто прихований симбіоз, коли та розуміє всі потреби малюка з півслова, а це позбавляє його необхідного досвіду самостійності.

Рекомендації

Дбайливій мамі треба прийняти, що коли її малюк спатиме окремо, їхня любов одне до одного не зменшиться. Дуже часто фізичне відокремлення малюка на час сну побічно стимулює його мовлення. Дитині корисно бути самостійною, оскільки вона вперше починає почуватись окремим індивідумом. Це змушує не просто виражати свої емоції, але й звертатися до дорослих за допомогою мовлення. Натомість занадто тісна близькість заважає розвитку малюка.

Відучуйте поступово дитину від спільного сну. Наприклад, коли малюк укладається, перебувайте біля нього у кімнаті, запропонуйте заснути у його ліжечку, пообіцяйте, що ви будете поруч. Разом виберіть іграшку і покладіть її поряд із дитиною. Іноді легше перенавчати дитину спати на своєму ліжечку іншому дорослому — татові чи бабусі.

Дитина засмучується, коли хтось із батьків іде з дому

Рекомендації

Існують дві основні тактики поведінки в ситуаціях, коли малюки гірко плачуть після розставання з близькими. Самі по собі вони протилежні та в різних сім'ях однаково добре працюють з різними дітками.

Отже, перший варіант — усіяко відволікати малюка цікавим заняттям, поки дорослий не піде. Проте, що дорослий пішов, намагаються не нагадувати, а якщо дитина згадує сама, відповідають коротко і перемикають увагу з цієї теми на іншу.

Другий варіант — детально пояснити дитині, що батькам треба піти, розповісти, куди саме, з ким буде дитина в цей момент, чим займатиметься. Виконати прості ритуали прощання — поцілувати батьків, помахати ручкою. Якщо малюк згадав про відсутність батьків, можна зателефонувати і поговорити, розповісти, чим вони займаються, сказати, що вони незабаром повернуться. Не засмучуйтеся, якщо малюк скупив і розплакався. Його емоції можна перемкнути, заспокоїти, поговоривши з ним по телефону, і переконати, що ви незабаром приїдете.

Дитина не вміє зупинитися після активної гри, продовжує балуватися

Можливі причини

У дітей раннього віку процеси збудження і заспокоєння ще остаточно не сформовані. Дитина, перебуджуючись, не вміє швидко заспокоюватися, до того ж активна гра спонукає радість і веселощі.

Рекомендації

- Привчайте дитину контролювати свої емоції, посилювати і зменшувати їх під час гри. Пограйте, наприклад, у гру «Маленький дощ — сильна злива». Нехай малюк поплеще по колінах долоньками (озвучуйте, що накрапає дощик). Ось дощик посилюється — пальчики тарабанять по столу; починається злива з градом — стукаєте кулачками по столу. Потім дощик ущухає, тільки

крапельки з дерев падають на землю (усі рухи виконують у зворотному порядку).

Подібна гра «Звірі в лісі». Порикайте голосно, як це робить тигр («р-р-р»), потім сурміть, як великий слон («ту-ту»), тихо шипіть, як змія («шшш»), нявкайте, як кішка («няв»). Контролюючи силу свого голосу або рухів, малюк учиться контролювати і регулювати свою поведінку.

- Балуйтеся разом з малюком. Дозволяйте собі іноді такі забави. Пострибайте з дитиною, побігайте наввипередки, пустуйте. Під час спільних емоційних ігор дитина віддзеркалює дії мами або тата. Тому, коли дорослий скаже: «Ой, я втомився, можна тепер полежати, відпочити», дитина наслідуватиме його. Також дуже важливо у спільних іграх, а потім і спільному відпочинку від них розрізняти серйозний і жартівливий тон дорослих. Коли батьки після веселої розваги говорять уже серйозно і спокійно, що час відпочити, заспокоїтися, така зміна поведінки та інтонації змушує дитину також перемикатися на інший вид діяльності.

Дорогі батьки, увесь захопливий період, коли зростає ваша дитина, заповнюють абсолютно різні переживання. Виникає стільки ситуацій, коли ви стаєте учасниками життя малюка — і як учителі, і як друзі, і як дбайливі люблячі батьки. Ви берете участь у простих і складних моментах життя дитини одночасно. Це весняні прогулянки лісом, читання книг перед сном, виконання домашніх завдань з математики, переживання суперечок з друзями, вибір професії та ще безліч інших моментів життя. В усьому різноманітті такого спілкування ви прагнете зробити життя своєї дитини щасливим. Кожен по-різному втілює це бажання, кожен вкладає своє уявлення про благополуччя своєї дитини. Але мета у всіх батьків однакова.

Ми сподіваємося, що запропоновані рекомендації стануть підказкою на початку вашого батьківського шляху. Ми віримо, що ваші спільні з малюком досягнення, ваша батьківська майстерність, безмежна віра у свою дитину і радість від спілкування з нею подарують вам щастя! Щиро зичимо вам успіху!

Показники розвитку дитини другого року життя

➤ **Загальна моторика**

- Дитина опановує ходьбу, набуваючи вертикального положення.
- Розвивається координація рухів від повільних і неточних до більш швидких та чітких.
- Дитина може нахилитися, присідати, переступати через невеликий предмет.
- До двох років за незначної підтримки дорослого спускається сходами, піднімається сама.
- Кидає м'яч, стрибає на місці, крутить педалі триколісного велосипеда.
- Може сісти на стільчик і самостійно встати.
- Залазить і злазить з дивана без допомоги.

➤ **Дрібна моторика**

- По черзі використовує ліву і праву руки. До 18–24 місяців одна з рук стає провідною. Опановує дрібніші рухи кистю руки. Обертає кубик, витрушує предмет із пляшки. Складає палички в коробку.
- Може креслити олівцем, затиснувши його в кулачку. Малює точки і лінії.
- Перегортає сторінки в картонній книзі.

➤ **Сприйняття**

- Дитина сприймає навколишній світ через наочні практичні дії з предметами.
- Диференціює більше ознак і властивостей предметів (збільшується діапазон сприйманих звуків, зорових образів і тактильних відчуттів).
- Освоює відмінності предметів за формою, величиною, кольором.
- У два роки дитина може розрізнити 4–6 контрастних форм, добирати за зразком однакові кольори, орієнтуватися в трьох контрастних величинах.

➤ **Увага**

- Гра викликає інтерес у дитини протягом 3–5 хвилин, іноді довше. Увага мимовільна.

➤ **Основний вид діяльності**

- Малюк грає з різноманітними предметами. Виконує практичні дії. Наслідує дії дорослого (відкриває і закриває коробки, вкладає менші фігури в більші).

- Дитина може відтворити такі дії: нагодувати, покупати, вкласти спати ляльку (використовує ляльку, чашку, ліжечко, ванну), побудувати вежу або потяг із кубиків, нанизати на піраміду декілька кілець.
- Розкриває трискладну мотрійку, використовує метод «спроб і помилок», шукаючи відповідну частину мотрійки.
- Вставляє маленьку пасочку у велику.

➤ Пам'ять

- Запам'ятовування мимовільне. Упізнає знайомі предмети. Поступово пасивно запам'ятовує слова і збагачує словниковий запас.
- Розуміє коротку розповідь про події, що стосуються набутого нею досвіду.
- Орієнтується в знайомій місцевості.

➤ Мислення

- Дитина розуміє і сприймає навколишній світ за допомогою практичних дій, «мислить руками».
- Використовує метод «спроб і помилок», виконуючи завдання.
- Знає і показує частини тіла, виконує прості інструкції дорослого.
- Розуміє нескладні сюжети, зображені на картинці.
- Використовує вказівний жест як спосіб виявити інтерес.

➤ Мовлення

- Збагачується пасивний словниковий запас, з'являються перші спрощені слова, слова-звуконаслідування.
- До двох років дитина вживає двослівні речення, може висловити прохання «дай», «іди», «читай», «на».
- Користується словом у момент сильної зацікавленості.
- Відповідає на запитання дорослого простими словами.

➤ Звуковимова

- До двох років вимовляє губні звуки: [п], [п'], [б], [б'], [м], [м']; губно-зубні: [ф], [ф'], [в], [в']; передньоязикові: [т], [т'], [д], [д'], [н], [н'], [с'], [л']; задньоязикові: [к], [г].

➤ Емоційна сфера

- Дитина радіє заохоченню, чекає похвали після виконаних на прохання дій.
- Розуміє емоції дорослого і може змінювати свою поведінку залежно від цього.
- Дитина вміє наполягти на своєму бажанні, демонструє невдоволення в разі заборони. Її діапазон сприйняття різних ситуацій і, відповідно, способів реакції стає значно ширшим.
- Емоції радості, збудження, гніву, інтересу можуть швидко змінювати одна одну.

- Сумує, якщо не бачить тривалий час близьку людину, бурхливо радіє під час зустрічі.
- Характерне безпосереднє сприйняття казкових історій у книгах або мультфільмах. Дитина буквально розуміє сюжет і може засмучуватися, лякатися, стикаючись із негативним героєм.

➤ **Соціальна взаємодія і комунікація**

- Знає своє ім'я, упізнає своє відображення в дзеркалі.
- Звертається за допомогою слів, любить грати в кімнаті в присутності мами. Може залишитися на декілька хвилин сама в кімнаті.
- Прагне перебувати в товаристві однолітків, хоча й не грає з ними в спільні ігри. Охоче міняється іграшками.
- Наслідуює дорослих у видах діяльності.
- Малюк розуміє простий діалог і звернене до нього мовлення.

➤ **Навички самообслуговування**

- Намагається пити з чашки, яку підтримують.
- Знімає шапку з голови. Тримає і з'їдає шматок хліба, печива самостійно. Занурює ручки під струмінь води, намагається витерти їх рушником. Рухаючи тілом, допомагає одягатися.

Про автора

Бабічева Ольга Станіславівна — дитяча психологиня. Інтерес до психології склався завдяки мамі, яка працювала дитячою психологинею. Ще в дитинстві зрозуміла, що бути психологом не просто професія, а особливий стиль життя, особливе ставлення до людей. Після закінчення університету вирішила займатися дитячою психологією, працювала в корекційних розвивальних центрах для дітей.

У кожній дитині Ольгу Станіславівну надихають відкритість, щирість і унікальний внутрішній світ, який можна досліджувати нескінченно. У своїй практиці намагається максимально сприяти розвитку малюка, зберігати його допитливість до життя, творчості, спілкування з оточенням. На її думку, необхідно враховувати сімейні традиції, поважати родинні цінності. Робота з дітьми і виховання власного сина дають змогу дієво допомагати батькам, ставити відкриті запитання собі та продовжувати шукати на них відповіді.

